

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalárska práca

Hana Chovanová

Odraz argentínskej histórie v poviedkach Félix Bruzzoneho

Representation of Argentinian history in short stories of Félix Bruzzone

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa rada poďakovala vedúcej mojej práce Mgr. Dore Polákovej, Ph.D. za ochotu, trpezlivosť a poskytnuté rady. Takisto moja vďaka patrí aj ďalším ľuďom, ktorí mi s prácou pomáhali, a to predovšetkým rodičom.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo toho istého titulu.

V Prahe, 29.07.2019

.....

Hana Chovanová

Abstrakt:

Cieľom práce je poukázať na dopad vojenskej diktatúry Jorgeho Videlu na argentínsku spoločnosť prostredníctvom zbierky poviedok 76 od Félix Bruzzoneho. Autor sa sústreďuje na generáciu Argentíncov, ktorí sa narodili počas poslednej diktatúry v krajine. Ich spoločným znakom je to, že sú potomkami *desaparecidos* – ľudí, ktorí zmizli v tých časoch. Text bakalárskej práce sleduje niektoré spoločné znaky životov detí *desaparecidos* ako je napríklad pátranie po rodičoch, vyrovnávanie sa s ich neprítomnosťou a celkový dopad tejto traumy na ich životy. Takisto sa práca zameriava na niektoré aspekty spoločenského života v Argentíne spojené so škodami, ktoré na spoločnosti napáchala diktatúra.

Abstract:

The aim of thesis is to pinpoint the impact of Jorge Videla's military dictatorship on Argentinian society through the prism of the collection of short stories 76 by Félix Bruzzone. The author focuses on the generation of the Argentines born during the last dictatorship in the country. Their common characteristic is that they are the offspring of *desaparecidos* – the people who disappeared during the period. The thesis describes some common features of the lives of *desaparecido*'s children, such as searching for their parents, dealing with their absence, and the overall impact of the trauma on their lives. It also focuses on some aspects of Argentinian social life, adversely affected by the dictatorship.

Kľúčové slová (slovensky):

desaparecidos, potomkovia *desaparecidos*, 1976, diktatúra, Félix Bruzzone, Argentína

Key words (in English):

desaparecidos, the offspring of *desaparecidos*, 1976, dictatorship, Félix Bruzzone, Argentina

Obsah

Úvod.....	8
1. Autor	10
2. 76.....	12
2.1. Jazyková rovina	14
3. Vojská diktatúra v Argentíne	16
3.1. Argentína pred vojenskou diktatúrou	16
3.2. Vojská diktatúra 1976 – 1983	17
3.3. Koniec vojenského režimu a počiatky demokracie	19
4. Deti <i>desaparecidos</i>	21
4.1. Identifikácia vrámci skupiny	21
4.2. Reparácie od vlády	22
4.3. Frustrácia hlavných hrdinov	23
4.4. Snaha o náhradu rodičov	24
4.5. Problém s udržaním vzťahu	24
5. Pátranie detí po rodičoch	27
5.1. Imaginácia fyzických aspektov <i>desaparecidos</i>	28
5.2. Ďalšie spôsoby detí, ako sa priblížiť k rodičom	29
6. Príbuzní <i>desaparecidos</i>	31
6.1. Náhradní rodičia	31
6.2. Partneri detí <i>desaparecidos</i>	32
6.3. Nádej a viera príbuzných	33
7. Organizácie spomenuté v diele 76	34
7.1. HIJOS	34
7.2. ERP	36
7.3. Las Madres de Plaza de Mayo	37
8. Španielsko ako zem nádeje	38
9. Symbolika vody	40
10. <i>Desaparecidos</i> a diktatúra v ďalších dielach	42
10.1. <i>Zajačí dom</i>	42
10.2. <i>Sensini</i>	42

Záver	44
Resumé	46
Bibliografia	48

Úvod

Táto bakalárska práca sa zaoberá témou argentínskej diktatúry v rokoch 1976 až 1983 a jej dopadu na spoločnosť. Problematiku budeme podrobnejšie analyzovať na príklade knihy poviedok argentínskeho autora Félix Bruzzoneho. Desať poviedok nás zavedie do krajiny, ktorá sa spamätáva zo sedemročnej vojenskej diktatúry Jorgeho Rafaela Videlu.

Autor sa však primárne nesústreďí na čas, keď sa Argentína zmietała v tejto totalitnej vláde, ale na obdobie, ktoré prišlo po jej zvrhnutí. Jeho hlavným cieľom je ukázať čitateľom obraz ľudí, ktorí sú potomkami obetí diktatúry. Nepriatelia režimu alebo len ľudia, z akéhokoľvek dôvodu nepohodlní, boli počas tohto obdobia hrôzy unášaní a vo väčšine prípadov aj vraždení. Obete sa bežne označujú pomenovaním *desaparecidos*, čo v doslovnom preklade znamená „nezvestní“ alebo „zmiznutí“. Nanešťastie vojenský režim postihol toľko ľudí, že bolo nevyhnutné vymyslieť pomenovanie pre tieto obete. Vyššie spomenuté slovo sa začalo používať v tomto kontexte na začiatku diktatúry. Pomenovanie slúži pre osoby, ktoré boli unesené členmi armád, či už z domu alebo z práce, a o ktorých sa odvtedy nič viac nevie.¹ Tieto osoby sú pre našu prácu kľúčové, a preto ich nižšie v texte budeme nachádzať pod zmieneným slovom *desaparecidos*, ktoré najlepšie zodpovedá charakteristike ich osudov.

Esenciou tejto práce je priblížiť osudy rodín, poznačených diktatúrou prostredníctvom poviedok Félix Bruzzoneho. Zároveň si ukážeme, ako argentínsky spisovateľ reflektuje túto tému vo svojich poviedkach. Tiež sa pristavíme pri tom, ako ju spracoval literárne. Budeme sa sústreďovať na to, aké životy viedli títo ľudia a snažiť sa prísť na to, či na nich táto trauma zanechala výrazné stopy aj napriek tomu, že väčšiu časť života neprežili v časoch diktatúry. Pôjde predovšetkým o priamych potomkov *desaparecidos*, avšak pozrieme sa aj na to, ako sa s touto neľahkou situáciou vyrovnávali ich rodiny a príbuzní.

Na úvod sa zameriame na samotného autora poviedok, Félix Bruzzoneho, ktorý je ideálnym rozprávačom týchto udalostí, keďže on sám patrí do skupiny ľudí, o ktorej píše. Takisto je našim cieľom priblížiť a predstaviť jeho poviedky. Keďže téma diktatúry je v práci všadeprítomná, nevyhnutnú časť tvorí aj jej stručný prehľad a charakteristika. Oboznámenie sa s touto traumatizujúcou časťou histórie krajiny Latinskej Ameriky posluží čitateľom na lepšie porozumenie situácie, v akej sa ocitli hrdinovia a prečo sa správajú tak, ako nám to prezentuje autor knihy.

¹ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Argentina's Mothers of Plaza de Mayo: The mourning process from junta to democracy. *Feminist studies*. 1987, vol. 13, no. 1, s. 11. [on-line] [cit. 2019-04-12] Dostupné z: JSTOR, <<http://www.jstor.org/stable/3177832/>>

Okrem priblíženia osudov argentínskych obyvateľov nám Félix Bruzzone podáva obraz aj o rôznych organizáciach, ktoré pôsobili v časoch Jorgeho Videlu a aj v období po diktatúre. Prostredníctvom opisu činnosti týchto združení môžeme pozorovať, že situácia ešte ani teraz nie je úplne vyriešená. Organizácie sa neustále snažia pomôcť jednotlivcom vysporiadať sa s dôsledkami režimu, ktorý skončil už takmer pred štyridsiatimi rokmi.

Keďže však ide o literárne dielo, zameriame sa rovnako aj na umeleckú stránku poviedok. Podrobnejšie sa pristavíme napríklad pri vode a jej symbolickom význame v niektorých poviedkach.

Takisto budeme sledovať, ako sa postavy v Bruzzoneho poviedkach rôznymi spôsobmi vyrovnávajú so svojim osudom. Tie môžu mať aj autobiografické črty autora.

Jedna samostatná kapitola je tiež vyčlenená na opis aj tej najmenej snahy hlavných hrdinov o nájdenie akýchkoľvek stôp po svojich príbuzných. Tá často neprináša žiaden výsledok a na protagonistoch môžeme vidieť veľkú frustráciu prejavovanú rôznymi spôsobmi.

Ďalej sa budeme venovať spoločnej charakteristike niektorých hlavných postáv, ktorou je okrem iného napríklad túžba pokračovať v živote v Európe, a to konkrétne v Španielsku.

Na koniec si v stručnosti spomenieme aj niekoľko ďalších autorov, ktorí sa zaoberajú podobnou tematikou ako Félix Bruzzone v súbore poviedok 76.

Primárnou úlohou tejto práce je preskúmať vystupovanie protagonistov, ale aj vedľajších postáv a nájsť v nich spoločné znaky. Okrem ich vonkajších znakov sa zameriame aj na vnútorný svet ich myšlienok, pocitov a názorov. Na záver práce zhodnotíme a zhrnieme javy a fenomény, ktoré sa nám počas analýzy poviedok podarilo vypožorovať.

1. Autor

Ako sa spomína už v úvode práce, autorom diela, ktoré budeme rozoberať, je Argentínčan Félix Bruzzone. Narodil sa v hlavnom meste Argentíny, v Buenos Aires, v roku 1976. Tento dátum je veľmi signifikantný, keďže sa spája so začiatkom vojenskej diktatúry, ktorá trvala až do roku 1983. Sám autor sa vo svojej zatiaľ relatívne krátkej tvorbe venuje téme poslednej vojenskej diktatúry a jej dopadu na život bežných ľudí vo väčšine svojich diel. Problematika diktatúry je mu veľmi blízka – on sám je potomkom *desaparecidos*. Narodil sa v nešťastnom roku štátneho prevratu, čím stelesňuje rýdzy príklad osôb, ktoré stratili v tomto období rodičov. Tí jeho boli súčasťou revolučných jednotiek. Ako aj mnoho iných, aj Bruzzoneho rodičov uniesli, a preto ich nikdy nepoznal. Vychovala ho stará mama z otcovej strany.² Osud autorových rodičov nie je stále známy.

Bruzzone je spätý s literatúrou už od vysokej školy a je stále aktívnym spisovateľom. Vyštudoval humanitné vedy a zúčastňoval sa literárnych seminárov. Momentálne je jeho zamestnaním čistenie bazénov. Jeho diela mu vyšli v časopisoch, tiež aj na rôznych internetových stránkach nielen v Argentíne, ale aj v iných krajinách ako je Španielsko, Mexiko, Uruguaj, Francúzsko, Taliansko, Anglicko či Nemecko.³ Zbierka poviedok 76 je jeho prvý autorský pokus, ktorý vyšiel v roku 2008 a v roku 2014 sa rozšíril o ďalšie dve poviedky. Medzi jeho najznámejšie diela okrem zbierky 76 môžeme zaradiť romány *Svine (Las Chanchas)* a *Krtkovia (Los Topos)*, ktorý sa takisto zaoberá témou potomkov *desaparecidos*. Jeho tvorba bola preložená do viacerých jazykov, ako je napríklad nemčina alebo francúzština.

Počas jeho krátkeho pôsobenia v literárnej sfére sa mu dostalo už aj viacero ocenení. V roku 2010 získal v Berlíne prestížnu cenu Premio Anna Seghers, ktorá sa každý rok udeľuje mladým nemeckým a latinskoamerickým autorom, pre ktorých slúži ako motivácia na pokračovanie v tvorbe. Najväčšie argentínske noviny *Clarín* ho navyše zaradili medzi jedného z desiatich najdôležitejších autorov desaťročia. Tvorba Félix Bruzzoneho síce nie je zatiaľ veľmi rozsiahla, ale aj tak môžeme jednoznačne konštatovať, že má do budúcnosti veľmi dobrú perspektívu. Ako uvidíme v zbierke poviedok 76, Bruzzone sa zaoberá problematikou, ktorá je v Argentíne stále veľmi aktuálna. Navyše sa dá povedať, že môže čitateľom ponúknuť autentický a subjektívny pohľad z prvej ruky, keďže sa sám nedobrovoľne ocitol v situácii,

² LOGIE, Ilse. Más allá del “Paradigma de la memoria”1: La autoficción en la reciente producción posdictatorial argentina. El caso de 76 (Félix Bruzzone). *Revista de estudios hispánicos*. 2015, vol. 3, no. 1, s. 82. [on-line] [cit. 2019-03-08] Dostupné z:

<http://www.pasavento.com/pdf/05_06_logie.pdf/>

³Universidad nacional de San Martín. [on-line] [cit. 2019-03-10] Dostupné z:

<<http://revistaanfibia.com/autor/felix-bruzzone-2/>>

ktorá sa týka desaťtisícov Argentínčanov. Je jedným z autorov, ktorí nám ponúkajú pohľad do tragickej histórie a zároveň vytvárajú korpus o zmiennej tematike: „Od začiatku 21. storočia sa v Argentíne začína písať autobiografická próza o vojenskej diktatúre v krajine. Jej autormi sú ľudia z generácie, ktorá sa nazýva *hijos* (deti). Spoločne vytvárajú súbor literárnych diel o tejto problematike.“⁴

⁴ LOGIE, Ilse. Op. cit., 2015, s. 75.

„Desde principios del siglo XXI, han surgido en la Argentina narrativas autobiográficas sobre la última dictadura, escritas por la generación de los “hijos“, que ya van configurando un corpus sustancial de relatos.“

2. 76

Dielo 76 je súborom poviedok. Preto by bolo na začiatok vhodné definovať, čo tento literárny žáner presne znamená. František Štraus v *Príručnom slovníku literárnovedných termínov* poviedku charakterizuje nasledovne: „Epický žáner krátkeho a stredného rozsahu s jednoduchou fabulou a menšou intenzitou dramatickosti. Vyznačuje sa rozmanitosťou a historickou mnohotvárnosťou foriem.“⁵ Momentálne sa poviedka zaraďuje k najčastejšie využívaným literárnym žánrom. Vybral si ho takisto aj Félix Bruzzone. Poviedka na relatívne malom priestore umožňuje autorovi bezvýhradne sa sústrediť na jednotlivé príbehy a vyfabulovať ich. Každá poviedka je svojbytná sama o sebe, tak ako aj osudy protagonistov. Jednotlivé príbehy majú osobitú atmosféru, z tohto dôvodu môže Bruzzone podrobnejšie a pôsobivejšie opísať každý jeden príbeh.

Ústrednými postavami Bruzzoneho poviedok sú potomkovia *desaparecidos*, čo znamená, že sa stretávame s ich dcérami či synmi. Autor nám približuje prostredníctvom krátkych príbehov ich osudy, predovšetkým, aký dopad má na nich ich traumatická nedávna minulosť. Pozorný čitateľ po prečítaní príbehov bude pravdepodobne váhať, či je dielo autobiografické, keďže vykresľuje osudy ľudí, medzi ktorých patrí aj Bruzzone. S postavami zo svojich poviedok má dosť veľa spoločného a aj keď sa v žiadnom momente diela priamo nestotožňuje so svojimi postavami, určitá nepísaná podobnosť je tu zreteľná. Prejavuje sa využívaním neurčitého zámena „yo“ v prvej osobe, ktorá nám naznačuje autobiografické prvky poviedok.⁶ Skutočnosť, že autor je potomkom *desaparecidos*, je vidno v každom jednom príbehu, keď opisuje pocity a myšlienky hlavných postáv. Občas sa síce zdá, že autor sa snaží odvieť svoj štýl písania od jeho dominujúcej charakteristiky, ktorou je fakt, že je ich potomkom. Na druhej strane však neprestáva, resp. nie je schopný zbaviť sa tohto závažia, a preto je táto téma prítomná skoro vo všetkých jeho dielach.⁷ Príbehy sú písané v prvej (*Ďalšie mamine fotky – Otras fotos de mamá*) alebo tretej osobe (*Unimog*). Protagonistom je vo väčšine prípadov muž, čo čitateľa ešte viac zvädza veriť, že príbehy sú minimálne z časti autobiografické. Aj štýl písania nám naznačuje, že so svojimi hrdinami je stotožnený a vyjadruje im sympatie. Čo sa týka hlavných hrdinov Bruzzoneho poviedok, zaujímavo vyznieva fakt, že vo väčšine príbehov nemajú žiadne konkrétne mená. Táto skutočnosť je o to výraznejšia, že ostatné vedľajšie postavy mená majú. Samozrejme, nedá sa s určitosťou tvrdiť, že to bol autorov zámer. Je však možné, že aj tento

⁵ ŠTRAUS, František. *Príručný slovník literárnovedných termínov*. Praha: tlač LORCA, 2005, s. 232.

⁶ LOGIE, Ilse. Op. cit., 2015, str. 82.

⁷ DEMA, Pablo Darío. *Identidades y desidentificaciones en la literatura y en el cine de los hijos de desaparecidos*. Instituto de Formación Docente Continua de Villa Mercedes, 2012, str. 8. [on-line] [cit. 2019-07-01] Dostupné z: <<http://citclot.fahce.unlp.edu.ar/viii-congreso>>

fakt má v diele určitý význam. Absencia mien hlavných hrdinov môže indikovať autorovu snahu zovšeobecniť potomkov *desaparecidos* do jednej veľkej sociálnej skupiny. Napomáha tomu aj skutočnosť, že väčšina poviedok je písaná v prvej osobe jednotného čísla, čím sa znižuje potreba využívania konkrétnych mien protagonistov na rozdiel od písania diel v tretej osobe.

Pozoruhodná je takisto štruktúra knihy, a to hlavne z časového hľadiska. Dielo začína poviedkou *V dome na pláži* (*En una casa en la playa*), kde je hlavným hrdinom chlapec, ešte malé dieťa. V ďalších príbehoch sú protagonisti už starší. Prvé poviedky sa odohrávajú hneď po ukončení diktatúry, ale s ďalšími sa od nej časovo vzdalujeme, až sa s poslednou poviedkou *2073* dostávame do budúcnosti:

„Od prvej poviedky, ktorá sa odohráva v útlom detstve malého chlapca vychovaného starou mamou počas argentínskeho prechodu na demokraciu až po zobrazenie fikcie z budúcnosti, v ktorej sa synovi skoro po sto rokoch podarí vo svete virtuálnej reality nájsť svojho otca, môžeme vidieť koncentráciu autora na rôzne zážitky, ktoré zažívajú deti, mládežníci alebo aj dospelí, ktorým zmizli rodičia.“⁸

Obdobie budúcnosti v *2073* môžeme vidieť napríklad v poviedke na prítomnosti robotov: „Potom luskne prstami, všetky roboty spadnú na zem a zostanú tam roztrúsené ako železný šrot.“⁹ Vidíme, že hlavní protagonisti sú v poviedkach predstavovaní po vzostupnej línii od dieťaťa až po dospelosť. Autor tým naznačuje, že táto trauma nielenže postihuje všetky vekové kategórie, ale sprevádza človeka po celý jeho život a dokonca je prítomná aj v budúcnosti. Ako keby tento problém presahoval súčasnú generáciu a naznačoval, že sa s ním budú musieť vysporadúvať potomkovia aj v budúcnosti. Nekončí sa to len smrťou, ale trauma bude s veľkou pravdepodobnosťou žiť aj v ďalších generáciach.

Vo väčšine poviedok sa nestretávame s presným časovým vymedzením, ale opačný prípad nastáva v poviedke *Fajčenie pod vodou* (*Fumar abajo del agua*), kde nám autor udáva presné časové údaje: „V marci 1976 zmizol ocko. Dvadsiateho tretieho augusta som sa narodil ja.

⁸ CARRAL, Andrea Cobas. Una poética de la fuga: la narrativa de Félix Bruzzone en Celina Manzoni. *Poéticas y políticas de la representación en la literatura latinoamericana*. Buenos Aires: Corregidor, 2015, str. 8. [online] [cit. 2019-07-01] Dostupné z: <<http://academia.edu/>>

„Desde las vivencias iniciáticas de un nene criado por su abuela durante la transición democrática hasta la presentación de una ficción futurista en la que un hijo logra -casi cien años después- encontrar a su padre en un mundo regido por la realidad virtual, los cuentos trazan un recorrido a partir de la focalización en diversas experiencias vitales que atraviesan a los niños, a los jóvenes, a los adultos con padres desaparecidos.“

⁹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 193. „Luego chasque los dedos y todos los androides caen al piso y quedan desparrramados como chatarra.“

A v novembri, dva dni pred narodením mojej sesternice Loly, s ktorou som sa oženil, keď som mal dvadsaťsedem rokov, zmizla mama.“¹⁰

2.1. Jazyková rovina

Čo sa týka Bruzzoneho štýlu, píše jednoduchým hovorovým jazykom. Napriek tomu, že sa zaoberá ťaživou a komplikovanou tematikou, poviedky sú čiastočne odľahčené vtipnými situáciami. Jeho technika sa vyznačuje humorom, pochabosťou a politickou nekorektnosťou.¹¹ V diele sa stretne s mnohými metaforami, k čomu sa dostaneme konkrétnejšie neskôr. Napriek tomu, že Bruzzone píše hovorovým jazykom, text si zachováva výbornú literárnu kvalitu. Čitateľom, ktorým nie je známa problematika *desaparecidos*, môže kniha poslúžiť v určitom zmysle aj ako edukačný materiál. Autor nám približuje situáciu v krajine donedávna zmietanej v diktatúre. V knihe sa stretávame s viacerými reálnymi udalosťami, situáciami či organizáciami, ktorým sa tiež budeme podrobnejšie venovať. Príbehy sú z veľkej časti realistické, samozrejme až na poslednú poviedku *2073*, ktorá sa odohráva v budúcnosti a autor sa v nej pohráva s virtuálnou realitou.

Ako už bolo zmienené, Félix Bruzzone je autor z Argentíny. Španielčina tejto časti Latinskej Ameriky má svoje špecifiká, ktoré môžeme zreteľne vidieť aj v poviedkach Bruzzoneho. Ide predovšetkým o *voseo* alebo využívanie slov typických pre lexikálnu zásobu Argentínčanov: „Terminé el curso de verano y decidí no volver a la Facultad hasta el cuatrimestre siguiente, necesitaba trabajar y ganar algo de *plata*.“¹² Slovo *plata* v tomto kontexte znamená *peniaze*. Tento výraz sa však napríklad v európskej španielčine nepoužíva. S použitím *voseo* sa v diele stretávame tiež pomerne často, ako napríklad v poviedke *V dome na pláži*: „¿Vos fumás?, pregunta sonriente.“¹³ Pronominálne *voseo* znamená použitie zámena *vos* namiesto klasického zámena pre 2. osobu *tú*. Tento fenomén však môže byť aj verbálny a v tom prípade ovplyvňuje druhú osobu singuláru v prítomnom čase (ako môžeme pozorovať na našom príklade) a imperatíve. *Voseo* je veľmi frekventované predovšetkým v povodí La Platy, to znamená v

¹⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 169

„En marzo del 76' desapareció papá. En agosto nació yo, el 23. Y en noviembre, dos días antes del nacimiento de mi prima Lola -con quien me casé a los 27-, desapareció mamá.“

¹¹ BASILE, Teresa. La orfandad suspendida: la narrativa de Félix Bruzzone. *CELEHIS*. 2016, no. 32, str. 141. [on-line] [cit. 2019-07-01] Dostupné z: http://www.scielo.org.ar/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2313-94632016000200011&lng=es&nrm=iso

¹² BRUZZONE, Félix. *76 + dos nuevos cuentos*. Buenos Aires: Momofuku, 2014, str. 70.

¹³ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 15.

Argentíne a Uruguaji. Bruzzone používaním *vosea* a špecifickej lexikálnej zásoby argentínskej španielčiny navodzuje ešte väčšiu autenticitu diela.

3. Vojenská diktatúra v Argentíne

Keďže sa dej literárneho diela odohráva v tesnej dobe po diktatúre, je vhodné si v skratke priblížiť aj toto obdobie, čo nám môže pomôcť lepšie porozumieť a interpretovať Bruzzoneho poviedky. Vláda diktatúry sa však neodohrávala len v tejto krajine, ale aj v iných štátoch Latinskej Ameriky. Preto môžeme hovoriť o tzv. „pandiktatúre“, ktorá bola na vrchole v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch. Veľa hispanoamerických štátov sa prostredníctvom zmiznutí, únosov, popráv a porušovaním súdnych pravidiel zmenilo na grotesku súčasnosti. Alebo ako hovorí José Manuel Camacho Delgado vo svojej knihe, zmenili sa na „esperpentos“, to znamená na literárny žáner, ktorý deformoval realitu.¹⁴ Esperpento zaviedol španielsky autor Ramón María del Valle Inclán. Oficiálne ho zaraďujeme ku Generácií 98, ktorá v Španielsku pôsobila na konci 19. storočia. Valle Inclán bol známy predovšetkým esperpentami a k nim zaraďujeme aj jeho román *Tirano Banderas*, ktorý sa zaoberá problematikou diktatúry. Odohráva sa v Latinskej Amerike a predstavuje nám postavu diktátora, ktorý je pravdepodobne spojením viacerých ľudí na čele krutovlád na tomto kontinente.¹⁵ Kontinent Latinskej Ameriky sa stále spamätáva z obdobia diktatúr, ktoré dlhodobo pustošili krajiny.

3.1. Argentína pred vojenskou diktatúrou

Argentína je jedným zo štátov, ktorá zažila už aj predtým obdobie brutálnej diktatúry, ako to bolo za čias Manuela Rosasa, ktorý bol pri moci v prvej polovici 19. storočia. Spôsoby vlád sa v štáte pomerne dynamicky striedali, až kým k moci nenastúpil Juan Perón, ktorý veľmi sympatizoval so Sovietskym zväzom. Systém jeho vlády sa nazýval peronizmus. Zameral sa hlavne na robotnícku vrstvu obyvateľov. Popularitu mu pomáhala zvyšovať aj jeho manželka Eva Perónová, známa ako Evita, ktorá bola pre celú Argentínu veľkým idolom. Proti Perónovi sa však búrila časť obyvateľstva, predovšetkým armáda, až musel nakoniec odstúpiť. Pre pretrvávajúcu popularitu sa ale do Argentíny o pár rokov vrátil a v roku 1973 sa znovu stal prezidentom. Tentokrát však vládol len pár mesiacov. V roku 1974 zomiera na infarkt a k moci sa dostáva jeho nová manželka María Estela Martínezová. Stáva sa z nej prvá ženská prezidentka na svete. „Jeho manželka se ujala moci uprostřed hospodářské krize a v situaci, kdy sílilo politické násilí, kimž čelila pomocí drastických ekonomických, respektive protiprávných

¹⁴ CAMACHO DELGADO, José Manuel. *Sic semper tyrannis. Dictadura, violencia y memoria histórica en la narrativa hispánica*. Madrid: Iberoamericana Vervuert, 2016, str. 20.

¹⁵ CASTELLANOS, Jorge. MARTINEZ, Miguel A. El dictador hispanoamericano como personaje literario. *Latin American research review*. 1981, vol. 16, no. 2, str. 81. [on-line] [cit. 2019-07-22] Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2503126/>

represivních opatření.“¹⁶ Na poste sa však neudržala veľmi dlho, keďže nemala dostatočné skúsenosti a armáda sa už v tom čase pripravovala na prevrat.

3.2. Vojenská diktatúra 1976 – 1983

V roku 1976 sa k moci vojenským prevratom dostáva generál Jorge Rafael Videla. „24. marca 1976 sa zaviedla vojenská diktaúra (...), najkrvavejšia v dejinách Argentíny.“¹⁷ Spolu s blízkymi spolupracovníkmi v krajine predstavil nový systém známy ako *Národný reorganizačný proces* (*Proceso de la Reorganización Nacional*), ktorý spočíval v odstránení stôp Perónovej vlády a zavedení nových inovácií: „Nové zřízení si kladlo za cíl totální přeměnu argentinské společnosti, jež měla zamezit tomu, aby se někdy v historii znovu objevil „revolučný podvrtný“ činiteľ, jenž by představoval hrozbu pro „západní křesťanskou civilizaci“ v Argentině.“¹⁸ Išlo im hlavne o úplne zbavenie sa socialistických myšlienok v krajine: „(...) Cielom bolo zničiť všetky vzbúrenecké časti štátu, to znamená, všetkých jednotlivcov alebo skupiny, ktoré boli určitým spôsobom spojené s ľavicou alebo s marxistickou ideológiou.“¹⁹ Snažili sa zlepšiť ekonomickú situáciu, ktorá bola po Perónovej vláde vo veľmi zlom stave: „Hospodářský plán diktatury sa opíral o neoliberalismus: omezení veřejných výdajů, liberalizace ekonomiky a nárůst zahraničního dluhu.“²⁰ Počas sedemročnej diktatúry sa na čele vystriedali viacerí vojenski hodnostári. Celkovo boli pri moci štyri vojenské junty, ktoré začali Videlom a pokračovali vojenskými vládami Roberta Violy, Leopolda Galtieriho a Cristina Nicolaidesa. Samozrejme, títo muži mali pod sebou celú armádu, ktorá im bola úplne podriadená a udržiavala poriadok. Títo vojaci za nich plánovali, manipulovali okolím či zabezpečovali kumuláciu majetku diktátora.²¹

Táto diktatúra sa často označuje ako najkrvavejšia diktatúra v dejinách Argentíny, keďže predstavitelia režimu neváhali používať mimoriadne násilie na upevnenie svojej moci.

¹⁶ HINGAROVÁ, Vendula. NEMRAVA, Daniel. *Argentina napříč obory: současné pohledy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014, str.262-263.

¹⁷ SOMBRA SARAIVA, José Flávio. *Foreign policy and political regime*. Brasília: Instituto Brasileiro de Relações Internacionais, 2003, str. 198. [on-line] [cit. 2019-07-04] Dostupné z: <<https://books.google.com.ar/books?id=HhUHR63imh8C&lpg=PA198&hl=es&pg=PA198#v=onepage&q&f=false>>

„El 24 de marzo de 1976 se implantó la dictadura militar (...), la más sangrienta de a historia argentina.“

¹⁸ HINGAROVÁ, Vendula. NEMRAVA, Daniel. Op. cit., 2014, str. 263.

¹⁹ NEMRAVA, Daniel. *Entre el laberinto y el exilio*. Madrid: Verbum, 2013, str. 34.

„(...) objetivo era eliminar todos los elementos subversivos del país, es decir, todos los individuos o grupos que de alguna forma estaban relacionados con la izquierda o la ideología marxista.“

²⁰ HINGAROVÁ, Vendula. NEMRAVA, Daniel. Op. cit., 2014, str. 263.

²¹ CAMACHO DELGADO, José Manuel. Op. cit., 2016, str. 22.

Výsledky režimu boli hrôzostrašné: „Dôsledky tohto procesu znamenali okolo tridsaťtisíc zmiznutých ľudí, exil veľkej časti argentínskych vzdelancov a ekonomiku na pokraji bankrotu.“²² Ako spomína aj Daniel Nemrava, vyhostených alebo zavraždených bolo nespočetné množstvo ľudí. Boli to hlavne odporcovia režimu, intelektuáli alebo inak nepohodlní ľudia pre nový režim. V krajine zmizli tisíce ľudí a niektoré rodiny ani v súčasnosti nevedia, čo sa s ich príbuznými stalo. Vojenská junta zakladala koncentračné tábory pre svojich nepriateľov. Organizovala taktiež *vuelos de la muerte*, tzv. lety smrti. Ľudí, nepohodlných pre režim uniesli, zviazali a zhromaždili v lietadlách. Tie potom vyrazili smerom nad more, kde odporcov režimu zhadzovali do vody. Obete nemali šancu prežiť a navyše bolo vysoko nepravdepodobné, že sa ešte niekedy nájdu.

Únosy a vraždy boli na dennom poriadku, ľudia sa preto obávali každého nového dňa. Tragické osudy sa netýkali len mužov. Medzi nepriateľov režimu sa radili samozrejme aj ženy. Niekedy boli len pasívnymi odporkyňami, ale často boli priamo zapojené aj do odboja: „Ženy neboli len manželkami, matkami, sestrami a milenkami tých, ktorí pokračovali v boji, boli takisto jeho neodlučiteľnou súčasťou. Preto ženy, ktoré sa mohli prejaviť ako nebezpečenstvo pre vtedajšiu súčasnú situáciu, vojenská vláda neváhala tyranizovať a vraždiť tak isto ako mužov.“²³ S týmto problémom sa stretávame aj v poviedkach Félix Bruzzoneho, konkrétne v poviedke *¿Más mamine fotky*, kde protagonista rozpráva o tom, ako prišiel o mamu. Spolu s ďalšími ľuďmi z odboja sa skrývala v jednom dome, ale skrýšu niekto prezradil. Dom nechali vybuchnúť: „Úloha bola jednoduchá: zatiaľ čo jedna skupinka podpálila dom, dvaja či traja z nich sa priblížili a hodili granáty. Tie, explodujúc, nechali za sebou oblak čierneho prachu a dymu a horu trosiek. A pod troskami nešťastné bezvládne telá mamy a jej priateľov.“²⁴ Tieto praktiky sa v dobe diktatúry využívali pravidelne. Ľudí buď rovno vraždili, alebo ich zajali a mučili.

²² NEMRAVA, Daniel. Op. cit., 2013, str. 34.

„Las consecuencias de este proceso fueron alrededor de 30 mil desaparecidos, el exilio de gran parte de los intelectuales argentinos y la economía al borde de la bancarrota.“

²³ HOLLANDER, Nancy Caro. Women workers and the class struggle: The case of Argentina. *Latin American Perspectives*. 1977, vol. 4, no. ½, str. 192. [on-line] [cit. 2019-07-04] Dostupné z:

<http://www.jstor.org/stable/2633169/>

„Women are not just the wives, mothers, sisters, and lovers of those who continue to struggle, but are an integral part of that struggle. Knowing this, the military government does not hesitate to brutalize and assassinate women as well as men who appear to be a danger to the existing system.“

²⁴ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 56.

„La tarea era sencilla: mientras un grupo abría fuego sobre la casa, dos o tres se acercaban un poco más y arrojaban varias granadas que, al explotar, dejaban una nube de polvo y humo negro, una montaña de escombros y, bajo esos escombros, los desafortunados cuerpos sin vida de mamá y de sus amigos.“

„Mučenie počas diktatúry, zmiznutia a svojvoľné využitie vojenských zložiek proti obyvateľstvu boli modelom štátneho terorizmu.“²⁵

Zaujímavým sa môže javiť fakt, že veľa ľudí tvrdí, že o brutálnych činoch nevedelo. Týmto fenoménom sa zaoberajú vo svojom článku B. Sutton a K. M. Norgaard. Tvrdia, že to v podstate aj mohlo byť možné, keďže veľa spomínaného násillia sa odohrávalo nepozorovane, a to konkrétne v tajných a ilegálnych väzbách po celej krajine.²⁶ Inak sa veľmi táto nevšimavosť a neznalosť situácie nedá vysvetliť. Lenže: „(...) predstavitelia vlády zajali mnoho jednotlivcov aj na verejnosti a správy o týchto udalostiach sa začali šíriť v krajine, ale aj medzinárodne dávno predtým, ako režim skončil.“²⁷ Samozrejme, bežní obyvatelia Argentíny sa báli vystúpiť z radu proti režimu a organizovať odboj, pretože bolo vysoko pravdepodobné, že budú zajatí alebo dokonca zavraždení a s nimi aj ich rodina či blízki priatelia. Preto bolo najistejšie mlčať a nevyjadrovať sa kriticky o režime. Neozývať sa sa stalo jedinou možnou formou sebaobrany.²⁸

3.3. Koniec vojenského režimu a počiatky demokracie

Okrem veľkých represálií bol problém diktatúry aj v tom, že spôsobovala zlú ekonomickú situáciu, ktorá sa každým rokom zhoršovala. Ľudia dostávali za prácu minimálnu mzdu a v dôsledku toho bola životná úroveň celkovo veľmi nízka. Aby junta odvieďla pozornosť obyvateľov od problémov v spoločnosti, rozhodla sa obsadiť Falklandské ostrovy, ktoré boli pod britskou nadvládou. Argentína si na ne však robila takisto nárok, a preto 2. apríla 1982 zaútočila na ostrovy. Pre túto vojnu existuje v španielčine názov *Guerra de las Malvinas*. Vtedajšia britská premiérka Margaret Thatcherová však na situáciu rýchlo zareagovala a britské vojská nakoniec argentínsku armádu porazili. Vojna trvala len pár mesiacov, ale vyžiadala si stovky obetí. Paradoxne, tento vojenský konflikt viac pomohol britskej premiérke, ktorej toto víťazstvo zvýšilo popularitu. Pre argentínsku vládu tento vojenský spor predstavoval nakoniec iba ďalšiu komplikáciu a v krajine vyvolal nové nepokoje.

²⁵ SUTTON, Barbara. NORGAARD, Kari Marie. Cultures of denial: Avoiding knowledge of state violations of human rights in Argentina and the United States. *Sociological Forum*, 2013, vol. 28, no. 3, str. 496. [on-line] [cit. 2019-07-04] Dostupné z: <<http://www.jstor.org/stable/43653894>>

„The dictatorship’s torture, disappearances, and arbitrary use of force against the population were paradigmatic of state terrorism.“

²⁶ SUTTON, Barbara. NORGAARD, Kari Marie. Op. cit., 2013, str. 496.

²⁷ SUTTON, Barbara. NORGAARD, Kari Marie. Op. cit., 2013, str. 496.

„(...) government officials captured many individuals in public view and information about these events started to circulate nationally and internationally well before the end of the military regime.“

²⁸ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 13.

Ďalším dôvodom neúspechu argentínskej vojenskej diktatúry sa venujú napríklad aj Vendula Hingarová a Daniel Nemrava v knihe *Argentina napříč obory: současné pohledy*. Zmieňujú sa o tom, že koniec režimu spôsobila okrem iného nesúdržnosť medzi vládnymi frakciami. Líšili sa v názoroch, akým spôsobom vládnuť. Situácii nepomohla ani hlboká finančná kríza, ktorá sa každým rokom prehlbovala. V knihe je spomínaný návrh vlády z roku 1976, na základe ktorého sa dohodlo, že obsadenie kľúčových postov sa bude pravidelne obmieňať. To viedlo k ďalším nezhodám vo vláde. Práve v tom čase sa tiež vytvorili nové opozičné hnutia v armádnych sektoroch.²⁹ Kritika vojenskej diktatúry získavala stále viac na intenzite a nakoniec viedla až k voľbám v roku 1983, ktoré vyhral Raúl Alfonsín. Jeho víťazstvo znamenalo nástup demokracie v Argentíne, ktorá trvá až do súčasnosti.

²⁹ HINGAROVÁ, Vendula. NEMRAVA, Daniel. Op. cit., 2014, str. 263-264.

4. *Deti desaparecidos*

Ako už bolo spomenuté, hlavnou témou poviedok diela *76* sú osudy priamych potomkov ľudí, ktorí zmizli počas diktatúry. Ich označenie v španielčine je *hijos*. Samozrejme, že autor rozpráva aj o ďalších príbuzných *desaparecidos*, hlavnú pozornosť však primárne sústreďí na ich deti. Vyššie sme už zmienili, že kniha Félix Bruzzoneho začína poviedkou, kde hlavná postava, malý chlapec, má iba deväť rokov. Protagonisti v ďalších poviedkach sú už buď dospelí alebo sa práve ocitli na hranici dospelosti. Autor sa nesústreďuje len na ich problémy, snaží sa nám priblížiť aj ich každodenný život a bežné momenty z ich obyčajného dňa. Hlavných hrdinov predovšetkým spája fakt, že prišli o svojich rodičov. Dôvody ich zmiznutia boli u každého veľmi podobné – ich rodičia boli nepriateľmi režimu. Svoj nesúhlas a odpor s režimom vyjadrovala väčšina z nich priamym angažovaním sa v odboji. V niektorých z nich predstavitelia diktatúry videli jednoducho iba nepohodlných ľudí. Pozornému čitateľovi však určite neunikne fakt, že protagonisti majú aj ďalšie spoločné vlastnosti, nespája ich len neúplnosť rodín. Tieto spoločné znaky rozoberieme na ďalších stránkach.

4.1. Identifikácia v rámci skupiny

Čo sa týka už spomínanej dominantnej spoločnej vlastnosti hlavných hrdinov, hneď v prvej poviedke *V dome na pláži* sa stretávame so zaujímavou myšlienkou malého chlapca, ktorého meno nepoznáme. Je na dovolenke s Ramírom, o niečo starším chlapcom, ktorý tiež nemá rodičov a s Ramirovým kamarátom Nahuelom. Dozor im robia staré mamy protagonistu a Ramira. Hlavný hrdina cíti, že chlapci ho nechcú zobrať do partie, lebo je mladší a je práve vo veku, keď si deti až príliš uvedomujú vekové rozdiely medzi sebou. Dá sa povedať, že Nahuel ho neznáša, pretože mu pripadá ako malé otravné dieťa. Obaja starší chlapci hlavného hrdinu volajú pejoratívne drobec: „Tak dobre, drobec, môžeš sa pozeráť, ale umyješ riad.“³⁰ S Ramírom však hlavného protagonistu spája fakt, že ani jeden z nich už nemá rodičov: „Hádam všetky deti, čo nemáme mamu, sme rovnaké.“³¹ Na Ramirovi možno práve preto vidno, že k najmladšiemu členovi spoločnej dovolenky prechováva aspoň nejaké sympatie. Bruzzone nám tento fakt prezentuje spôsobom, ktorý naznačuje, že Ramiro berie chlapca na vedomie a rozpráva sa s ním hlavne preto, že sa nachádzajú v konkrétnej spoločnej sociálnej

³⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 17.

„Bueno, enano, la vas a ver, pero lavá vos.“

³¹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 23.

„A lo mejor todos los chicos que no tenemos mamá somos iguales.“

skupine. Protagonista v súvislosti s jeho životnou situáciou priznáva, že vysvetľovať predovšetkým neznámym ľuďom svoj príbeh nie je vždy úplne jednoduché: „Navyše je vždy ťažké povedať niekomu neznámemu, že nemáte mamu.“³² Túto skutočnosť dokumentuje napríklad konkrétna situácia, keď ho stará mama poprosí, aby jej šiel kúpiť cigarety a predavač mu neverí, že nie sú preňho. Chlapec nemá najmenšiu chuť vysvetľovať, že ho stará mama vychováva namiesto vlastnej matky, o ktorú prišiel. Cudzí ľudia, ktorí nezažili situáciu ako protagonista a jemu podobní, len s ťažkosťami pochopia komplikovanosť situácie. Chlapec to vie, a preto s tým častokrát ani nezačína. To neznamená, že by bol voči svojmu ťažkému osudu imúnny, práve naopak. Uzatvára sa do seba, a podobný psychický stav môžeme vidieť aj na postavách z ďalších poviedok. Identifikáciu v rámci skupiny môžeme vidieť aj v poviedke *Čo sa zmestí do papierového pohára (Lo que cabe en un vaso de papel)*, kde je protagonistom mladý muž, zamilovaný do dievčaťa menom Bárbara. On sám si myslí, že si spolu veľmi dobre rozumejú aj vďaka tomu, že ani jeden z nich nepoznal svojho otca. Bárbara však neprišla o otca kvôli diktatúre, ale kvôli autonehode. Napriek tomu s ňou práve preto hlavný hrdina chce byť. Keď sa nakoniec rozídu, snaží sa nájsť si nové dievča. S niekoľkými mladými ženami aj nadviaže vzťah, ale do žiadnej z nich sa už nezamiluje: „Bol som s nimi a bolo to fajn, ale cítil som, že to nebolo to pravé.“³³

4.2. Reparácie od vlády

Prostredníctvom poviedky *Unimog* nám Bruzzone poskytuje pohľad na ďalšiu reálnu časť argentínskej histórie. Po vojenskej diktatúre, keď sa situácia už čiastočne upokojila a postupne sa nastolila demokracia, vláda sa rozhodla finančne odškodniť potomkov obetí režimu. Ako píše María José Guembe, odškodnení mohli byť potomkovia *desaparecidos*, ktorí ešte nedovŕšili 21 rokov, manželia alebo manželky (s partnerom museli byť minimálne 5 rokov) alebo rodičia či súrodenci neschopní práce.³⁴ Do prvej skupiny zaraďujeme aj Motu, protagonistu poviedky *Unimog*, ktorý od štátu dostal odškodné: „Keď Mota dostal od vlády za zmiznutie svojho otca poukážku, rozhodol sa ju predať a peniaze investovať do kúpy

³² BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 16.

„Además, siempre es difícil contarle a un desconocido que uno no tiene mamá.“

³³ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 71.

„Yo estaba con ellas, y la pasaba bien, pero sentía que no era suficiente.“

³⁴ GUEMBE, María José. *La experiencia argentina de reparación económica de graves violaciones a los derechos humanos*. Buenos Aires: CELS, 2004, str. 6. . [on-line] [cit. 2019-07-05] Dostupné z: <http://https://eva.fcs.edu.uy/pluginfile.php/82714/mod_resource/content/0/Guembe.pdf/>

kamiónu.“³⁵ Mota sa chce prostredníctvom kúpy preniesť cez zmiznutie svojho otca: „Povedal, že treba vypustiť von démonov kamiónu. A že ísť do Córdoby, prejsť cesty, ktoré určite prechádzal aj jeho otec za volantom kamiónu ako je tento, mu pomôže.“³⁶ Plán mu však nevyjde, čomu sa budeme venovať konkrétnejšie v siedmej kapitole.

4.3. Frustrácia hlavných hrdinov

V takmer všetkých poviedkach je výrazne cítiť frustráciu a úzkosť potomkov, vyplývajúcu zo straty rodičov, o ktorých nemajú žiadne informácie. Túto životnú kapitolu si preto stále nemôžu uzavrieť a sú nútení neustále nad ňou premýšľať. Pocit odlúčenosti je pre protagonistov zdrojom úzkosti. Cítia potrebu úteku z neistoty, ktorá ich stále obklopuje.³⁷

Strata blízkych ľudí prináša aj psychickú traumu, ktorá sa prejavuje rôznymi spôsobmi. V poviedke *Ďalšie mamine fotky* trápia hlavného hrdinu nočné mory, v ktorých ho neustále niekto prenasleduje. Protagonista sa snaží nájsť akékoľvek informácie o svojej stratenej mame. Rozhodne sa ísť za jej bývalým priateľom Robertom, ktorému sa počas diktatúry podarilo ujsť do exilu. Ten mu ukáže jej fotky, ale inak mu pomôcť nedokáže. Frustrácia hlavného hrdinu sa zvyšuje, keď sa rozpráva s Robertovou novou ženou a tá s ním hovorí o veciach, ktoré ho absolútne nezaujímajú: „Rozprávali sme sa o nestálosti počasia v tomto ročnom období a o tom, aké je ťažké nájsť voľný taxík, keď prší.“³⁸ Protagonista pritom stále dúfa, že reč sa zvrtnie na jeho mamu, ale nič také sa nestane. Poviedka končí v obchode, ktorý prevádzkuje čínsky predavač. Ten síce takmer vôbec neovláda španielčinu, ale to mu nebráni v tom, aby sa spolu s hlavným hrdinom opili z vína. Paradoxne sa práve s ním náš protagonista porozpráva najlepšie zo všetkých.

³⁵ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 33.

„Cuando Mota recibió los bonos que el gobierno le dio por la desaparición de su padre decidió venderlos e invertir el dinero en la compra de un camión.“

³⁶ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 38.

„Dijo que había que abrir la puerta a los demonios del camión y dijo que viajar a Córdoba, recorrer las calles que con seguridad había recorrido su padre al volante de un camión como ese, ayudaría.“

³⁷ NEMRAVA, Daniel. Op. cit., 2013, str. 70-71.

³⁸ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 58.

„Hablamos de lo inestable del tiempo en esta época del año y de lo difícil que resulta encontrar un taxi libre los días de lluvia.“

4.4. Snaha o náhradu rodičov

Keďže potomkovia *desaparecidos* žijú bez matky alebo otca, prípadne bez obidvoch rodičov, snažia sa nájsť si za nich náhradu. Pramení to z prirodzenej potreby každého človeka mať vo svojom živote veľmi blízkych ľudí, ktorými sú často práve rodičia. Takisto môže byť dôvodom aj fakt, že ľudia v ich okolí na rozdiel od nich o rodičov neprišli a stále ich majú. Preto v knihe 76 môžeme pozorovať fungovanie rôznych náhradných rodičov, ktorých si protagonisti vybrali väčšinou sami. Sú to nové mamy, noví otcovia či strýkovia.³⁹ V *Dome na pláži* sú to napríklad postavy starých rodičov. Malý chlapec opisuje svojho starého otca ako symbol istoty: „(...) Jediná spomienka na starého otca José Luisa je to, keď ma zobral na zmrzlinu či mandle v cukre alebo jednoducho na niečo chutné. Ja som šiel na trojkolke a on kráčal za mnou alebo vedľa. Nevidel som ho, ale aj tak som vedel, že je so mnou.”⁴⁰ Podobné pocity má chlapec aj voči starej mame Ramira, druhého chlapca. Má pri nej tiež pocit určitej istoty, ale na druhej strane, nie je to jeho vlastná babička, ktorá mu pravdepodobne najviac pripomína mamu: „Teraz, pred prechádzkou, si vystiera nohy, trochu sa ponatáhuje v páse a pozrie na mňa. Má tvár anjela strážneho ako moja babička, ale nie až tak veľmi ako ona.”⁴¹ Samozrejme reálnu mamu mu nie je schopná nahradiť ani stará mama, ale určite je to stále lepšie, ako keby bol chlapec úplne sám. Môže mu to pomôcť ľahšie sa vyrovnáť s osamelosťou. Protagonisti sa snažia nahradiť si vlastnú matku napríklad starou mamou, tetou či dokonca len zobrazenou ženou na obálke časopisu. Jej funkciu tieto ženy väčšinou nedokážu nahradiť, ale na postavy bez matky to môže mať pozitívny účinok.⁴²

4.5. Problém s udržaním vzťahu

V diele Félix Bruzzoneho sa stretávame ešte s ďalším fenoménom prítomným vo viacerých poviedkach. Už na začiatku tejto kapitoly sme spomenuli poviedku *Čo sa zmestí do*

³⁹ PREMATA, Julio. Bruzzone y el deseo de la literatura. *HeLix-Dossiers zur romanischen Literaturwissenschaft*, 2017, no. 10, s. 217. [on-line] [cit. 2019-07-05] Dostupné z: <[http://\[PDF\]uni-heidelberg.de/](http://[PDF]uni-heidelberg.de/)>

⁴⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 14.

„(...) lo único que me acuerdo del abuelo José Luis es de una vez en que me llevó a comprar un helado, o garrapiñadas, algo rico, yo iba en el triciclo y él venía atrás, o al costado, y yo no podía verlo pero igual sabía que él estaba conmigo.”

⁴¹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 18.

„Y ahora, antes de salir a caminar, estira las piernas, mueve la cintura en redondo y me mira: tiene cara de ángel guardián, como mi abuela, pero no tanto.”

⁴² BARTALINI, Carolina. Hacia una lengua de la infancia: experiencia, testimonio y voz en la Casa de conejos de Laura Alcoba y 76 de Félix Bruzzone. *Telar: Revista del Instituto Interdisciplinario de Estudios Latinoamericanos*, 2017, str. 64-65. [on-line] [cit. 2019-07-05] Dostupné z: <<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6233842/>>

papierového pohára, kde protagonista prejavuje oveľa väčší záujem o dievča, ktoré taktiež prišlo o otca. Problémy, spojené so vzťahmi potomkov *desaparecidos* sú jasne viditeľné a zrejme vo viacerých poviedkach. V *Sne s medúzami* (*Sueño con medusas*) udržiava hlavný hrdina pomerne normálny vzťah s mladou ženou, Rominou. Jeho zmätok, vyplývajúci zo situácie, spojenej so stratou rodičov, ovplyvní však aj tento jeho ľúbostný vzťah. Nie je schopný udržať si ho dlhšie a začne ju podvádzať s jej najlepšou kamarátkou. Nakoniec sa chce vrátiť k Romine, tá však medzičasom odletela do Európy. Rozchod so svojimi partnermi môžeme pozorovať aj v poviedkach *Fajčenie pod vodou* a *Zhrdzavené dievča* (*Chica oxidada*). V prvej zmienenej poviedke sa s protagonistom jeho prvá priateľka Gaby rozíde kvôli tomu, že prijal peniaze od vlády za zmiznutých rodičov. S druhou priateľkou Vero veľa cestuje, experimentujú s drogami a ako hovorí on sám, Vero sa z nich zblázni, lebo sa v Mexiku pridáva k zapatistom: „Lenže v jednej chvíli sme začali šaliť a myslím si, že som bol už len krôčik od úplného zbláznenia sa. Vero sa aj zbláznila, keďže sa pridala k skupine zapatistov a nikdy viac som o nej už nepočul.“⁴³ (Zapatisti sú mexickou povstaleckou skupinou bojujúcou hlavne za práva Indiánov. Stále sú aktívnou organizáciou.) Nakoniec sa protagonista ožení so svojou vlastnou sesternicou Lolou. Druhá spomenutá poviedka *Zhrdzavené dievča* má už trochu bizarnejšiu zápletku. Priateľka hlavného hrdinu nesie v príbehu meno F. S jej mamou má protagonista veľmi dobrý vzťah, má pocit, že sa snaží nahradiť mu jeho vlastnú matku, ktorú nikdy poriadne nepoznal. Lenže potom si zrazu uvedomí, že by situáciu mohol využiť a mať s ňou aj niečo viac. Začína mať sny o transvestitoch, veľa o nich rozmýšľa. Nakoniec dochádza k záveru, že by transvestitom mohla byť aj samotná F či jej alebo dokonca jeho vlastná mama. Jeho vzťah sa pomaly ale isto ničí a nakoniec sa s F rozchádza. Potom stretáva dievča, ktoré opisuje ako dokonalú ženu. „Bola nádherná, ako nejaký mestský anjel (...).“⁴⁴ V skutočnosti je to však prostitútka. Teresa Basile vo svojom článku tiež opisuje problém detí *desaparecidos* udržať si štandardný vzťah so štandardnými ženami. Deti bez rodičov si často vyberajú nie úplne klasické ženy. Alebo dokonca ženy, ktoré sú pre nich nedosiahnuteľné.: „Mužskí protagonisti v Bruzzoneho textoch si len zriedkavo udržia ako tak stabilný vzťah. Naopak, svoje sexuálne predstavy a oidipovské túžby prenášajú na rôzne ženské postavy, ako sú matky ich priateľiek, transvestiti či ženy z časopisu Playboy.“⁴⁵ Basile, ktorá sa tvorbou Félix

⁴³ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 172-173.

„Sin embargo en un momento empezamos a volvernos locos y supongo que estuve por perder la razón para siempre. Vero, de hecho, la perdió: se enroló en un grupo zapatista y nunca más super de ella.“

⁴⁴ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 85.

„Era hermosa, una especie de ángel de la ciudad (...).“

⁴⁵ BASILE, Teresa. Op. cit. 2016, str. 156.

Bruzzoneho zaoberá aj v iných prácach, ďalej vysvetľuje možnú prítomnosť transvestitov v zbierke 76, ale tiež v Bruzzoneho románe *Krtkovia*, ktorý je zameraný na podobnú tematiku ako jeho poviedky. Jej interpretácia hovorí o tom, že postavy transvestitov dávajú v skutočnosti určitú fyzickú podobu ľuďom, ktorí zmizli. Teda dávajú podobu *desaparecidos*. Ich potomkovia si ich výzor veľmi pravdepodobne predstavovali mnohokrát a tento spôsob imaginácie mohol byť pre nich v určitom zmysle oslobodzujúci.⁴⁶

Ako sme mohli vidieť, *hijos* majú o niečo komplikovanejšie a do istej miery aj dramatickejšie životy ako ľudia, ktorých sa diktatúra výraznejšie nedotkla. Problém predstavuje taktiež skutočnosť, že minulosť je v ich životoch stále prítomná. Do značnej miery to môže byť spôsobené aj tým, že ju nie je veľmi jednoduché uzavrieť. Neprítomnosť rodičov a nevyriešené otázky provokujú v ľuďoch konflikt medzi dvoma stranami. „Absencia rodičov je na jednej strane pre hlavných hrdinov ako magnet, ako nutkavá a nikdy nesplnená túžba po obdržaní správ o nich. (...) Zároveň však vidno, že títo ľudia chcú, aby ich identita bola niečo viac ako len to, že sú potomkovia *desaparecidos*. Chcú sa oslobodiť od tejto ťarchy a pokračovať v živote.“⁴⁷

„Los protagonistas masculinos en los textos de Bruzzone rara vez consiguen mantener y consolidar un vínculo amoroso más o menos estable. Por el contrario, proyectan fantasías sexuales y deseos edípicos en diversas figuras femeninas, en las madres de sus novias, en las travestis, en las mujeres de la revista Play Boy.”

⁴⁶ BASILE, Teresa. El cuerpo en la producción cultural de HIJOS e hijos. *Saga*, 2017, no. 7, str.33. [on-line] [cit. 2019-07-05] Dostupné z: <http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.8372/pr.8372.pdf />

⁴⁷ LOGIE, Ilse. Op. cit., 2015, str. 83.

„Por una parte, su ausencia funciona para el protagonista como un imán, un deseo obsesivo y nunca realizado de recibir respuestas (...). Simultáneamente, se observan las ganas del personaje de no ver reducida su identidad a esta condición de “hijo de”, de liberarse de ese peso para continuar con su vida.”

5. Pátranie detí po rodičoch

Za nepriame obeť diktatúry môžeme s určitosťou považovať aj *hijos*, teda deti *desaparecidos*. Teror síce nezažili priamo na vlastnej koži počas krutého režimu, napriek tomu s jeho dôsledkami žije väčšina z nich až dodnes. A zďaleka nie všetci sú s realitou dopadu neslobody a diktatúry úplne vysporiadaní a vyrovnaní. V nasledujúcej kapitole si preto priblížime jeden z ďalších fenoménov, ktorý týchto ľudí spája. Spomínaným fenoménom je pátranie po svojich rodičoch, ktorí sú od čias vojenskej diktatúry nezvestní. O mnohých ľuďoch sa s určitosťou vie, že boli zavraždení, častokrát brutálne. Osudy mnohých ďalších však stále nie sú známe. Nádej, že rodičia *hijos* mohli zázračne prežiť únos či mučenie, pretrvávala v mnohých rodinách, predovšetkým u samotných detí. Tie sa nedokázali zmieriť s myšlienkou, že svojich najbližších už nikdy neuvidia. Mnoho z nich potrebovalo uzavrieť túto životnú kapitolu. Táto ich túžba však nebola úplne ľahko splniteľná, keďže im väčšinou vôbec nikto nedokázal povedať, čo sa s obetami režimu stalo.

Jednou z nosných tém Bruzzoneho poviedok je preto aj téma hľadania. Autor prezentuje intenzívne a zúfalé hľadanie, ktoré nekončí len pri reflexii a úvahami nad minulosťou, ale ide ďalej a maže hranice mlčania, obklopujúce zmiznutia či násilnosti štátu.⁴⁸ Toto pátranie sa jednoznačne nemusí týkať len priameho hľadania rodičov. Protagonisti sa snažia pomocou pátrania priblížiť si posledné hodiny a chvíle rodičov a v súvislosti s tým sa často snažia zistiť informácie o spôsobe ich smrti. Takáto snaha môže byť mimoriadne traumatizujúca, ale svojim spôsobom aj oslobodzujúca, a preto ju môžeme v poviedkach Bruzzoneho pozorovať pomerne často. Platí to aj pre hlavného hrdinu v poviedke *Poriadok vecí (El orden de las cosas)*. Nájde dlho stratený zápisník s rôznymi kontaktami. Okrem bežných adries či telefónnych čísel starých priateľov, nachádza v notese aj kontakty z obdobia, keď veľmi intenzívne pátral po osude svojich rodičov. Skontaktoval sa vtedy s organizáciou forenzných antropológov, ktorí sa zaoberali vyhľadávaním zmiznutých osôb počas obdobia diktatúry. Vtedy mu však neposkytli žiadne dôležité údaje, lebo ako hovorí vo svojom článku Teresa Basile, zazrieť UFO je pravdepodobnejšie, ako nájsť hocijaké informácie o *desaparecidos*.⁴⁹ U protagonistu sa však po rokoch znovuobjavením zošita s kontaktami obnoví nádej a do organizácie znova zavolá. Forezný pracovník má preňho síce iba jedinú, ale o to cennejšiu informáciu. Fotografiu jeho mamy poslali jednej žene, u ktorej sa predpokladalo, že ju takisto uniesli a strávila s ňou posledné chvíľky života. Tá skutočne ženu na fotke spoznala.

⁴⁸ CARRAL, Andrea Cobas, Op. cit., 2015, str. 14.

⁴⁹ BASILE, Teresa. Op.cit., 2016, str. 151.

U protagonistu preto znova rastie nádej, rozhodne sa jej zavolať, aj keď si spomína, že jej číslo už pred pár rokmi neúspešne veľakrát vytáča. Po niekoľkých zazvoneniach však telefón na druhom konci linky zdvíha muž, ktorý hovorí, že daná žena tam už dlho nebyva. Hlavný hrdina sa však nevzdáva a číslo opakovane vytáča. Nikdy však nemá šťastie. Jeho neutíchajúca snaha a nádej však neprestáva ani na konci poviedky, keď zistí, že mu zapísnik s kontaktami zmizol: „Neskôr som si pomyslel, že notes sa musí zase objaviť a ak nie, tak sa objaví nový s oveľa väčším množstvom informácií, s viacerými údajmi vo viacerých notesoch.“⁵⁰

5.1. Imaginácia fyzických aspektov *desaparecidos*

Ďalším fenoménom spojeným s nejasnou minulosťou protagonistov je neustále predstavovanie si, ako by ich rodičia mohli momentálne vyzerat'. Niektoré deti nemajú ani len fotky, iné majú aspoň tento druh dôkazu, že nejakých rodičov predsa len mali. Spomienky však blednú každým dňom a to v *hijos* vyvoláva pochybnosti a rôzne otázky. Už v predchádzajúcej kapitole sme sa stretli so zaujímavým javom, keď bol protagonista fascinovaný transvestitami. Ich fyzický výzor sa niekedy dokáže veľmi presvedčivo zmeniť. To môže v hrdinoch poviedok vyvolávať falošnú nádej, že sa zrazu začnú podobať aj na ich rodičov. Protagonisti sa často snažia nájsť akúkoľvek podobu medzi rodičmi a náhodnými ženami a mužmi. Väčšinou sa to však týka postavy matky. Tento jav môžeme vidieť aj v poviedke *V dome na pláži*, kde si traja malí chlapci kúpia *Playboy*, časopis pre dospelých a pozerajú si obrázky rôznych žien. Časopis sa ale nakoniec zničí. Najmladší chlapec, protagonista poviedky, si však stránky pozerá ešte raz a vyjadří nasledujúcu myšlienku: „Z počernej ženy zostali len oči, vlasy a časť prsníka. Vlasy už nie sú strapaté, ale vyzerajú umyto a hladko ako vlasy mamy na fotkách, ktoré máme doma.“⁵¹ Je zrejmé, že strata mamy na malého chlapca pôsobí aj týmto spôsobom. Snaží sa nájsť aspoň čiastočné fyzické črty matky u iných žien, aj keby to mali byť modelky v časopise *Playboy*. Hlavný hrdina v poviedke *Zhrdzavené dievča* si zase snaží predstaviť, aká jeho mama mohla byť, ak by žila. Je to však veľmi náročné, keďže aj on patrí medzi tie deti, ktoré stratili rodičov ešte v útlom veku. Ako postupne dospievali, spomienky boli stále vyblednutejšie a slabšie. V súvislosti s tým je zaujímavá reflexia protagonistu v tejto poviedke o tom, ako jeho mama mohla v skutočnosti vyzerat': „A moja mama... . Tak dobre, neviem presne, aká bola, ale

⁵⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 136.

„Después pensé que la agenda tenía que aparecer, y que si no aparecía esa tenía que aparecer otra, una con más información, muchos más datos en muchas otras agendas.“

⁵¹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 24.

„De la morocha quedan dólo los ojos, el pelo y parte de una teta. El pelo ya no está revuelto sino que parece lavado y lacio, como el de mamá en las fotos que hay en casa.“

mohla byť všelijaká, ako napríklad horské zvieratá alebo tie, ktoré sa schovávajú medzi umelým stropom a strechou. Sú to podoby ťažké na spresnenie (...).“⁵² Prirovanie mamy k zvieratám, ktoré sú ťažko spozorovateľné, v sebe nesie určitý trpký podtón, ktorý dáva zmysel. Postavu mamy má dieťa neustále v pozadí mysle, ale napriek tomu si ju nedokáže skonkretizovať a predstaviť. Touto metaforou zvieratá nás autor uvádza do myslenia potomkov *desaparecidos*, ktorí mali pred sebou maximálne zahmlenú predstavu rodičov. Podobnú predstavu máme aj o zvieratách, ktoré sa schovávajú v horách alebo na iných ťažko dostupných miestach. Vďaka fotografiám si vieme dobre predstaviť, ako vyzerajú. Bez nich by sme sa však museli spoliehať len na opis ľudí, ktorí mali to šťastie dané zvieratá zahliadnuť.

5.2. Ďalšie spôsoby detí, ako sa priblížiť k rodičom

Iný spôsob, akým sa deti snažili priblížiť k zmiznutým rodičom, môžeme pozorovať v poviedke *Unimog*. Tentokrát ide o prípad zmiznutého otca, o ktorom jeho syn Mota vie, že bol šoférom vojenského kamiónu Unimog. Tento fakt ho privedie k tomu, aby nadobudnuté peniaze investoval práve do podobného vozidla. V slepej viere, že mu kamión môže poskytnúť aspoň nejaké odpovede, sa vydáva na cestu. Napriek tomu, že bol pred cestou opravený a používal sa vo Vojne o Falklandy, sa stále kazí: „Odvtedy Mota cítil, že aj napriek opravám, ktoré vykonali, sa kamión zakaždým pokazí. Akoby začarovanie, ktoré ho zachránilo od bômb, sa zmenilo na hroznú urieknutie schopné všetko pokaziť. Sťaby Unimog prosil o večný odpočinok po dobrodružstve na Falklandoch.“⁵³ Mota od kamiónu podvedome vyžaduje odpovede, ktoré však samozrejme neprichádzajú. Jeho majiteľ sa s tým nedokáže zmieriť a obviňuje priamo svoj kamión: „Nemáš čo povedať?! Hm? A zopakoval - Nič?“⁵⁴ Referencia na to, že Unimog by už chcel navždy odpočívať, môže znamenať v určitom zmysle aj narážku na to, že Mota by mal skončiť s pátraním po minulosti a sústrediť sa na prítomnosť. Lebo to, čo sa stalo, už nedokáže zmeniť, a zamerať celý život na minulosť nie je veľmi správne.

⁵² BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 83.

„Y mi mamá... Bueno, como no sé bien cómo era, podía ser muchas cosas, como los animales del monte, o los que se esconden entre el cielorraso y el techo, formas difíciles de precisar (...).“

⁵³ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 36.

„A partir de ahí Mota empezó a sentir que, por más reparaciones que se hicieran, el camión siempre volviera a fallar, como si el encantamiento (...), el que había salvado al Unimog de las bombas, se hubiera convertido en un feroz maleficio capaz de echarlo todo a perder: como si el Unimog, después de su aventura en Malvinas, pidiera descansar para siempre.“

⁵⁴ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 43.

„-¡No tenés nada para decir!, ¿eh?- y repetía- ¡Nada...?“

Pátranie po akýchkoľvek informáciach postavy z poviedok často realizujú aj pomerne jednoduchým spôsobom, a to tým, že sa vypytujú ľudí, ktorí dotýchných poznali. Tak to je aj v poviedke *Ďalšie mamine fotky*, kde sa hlavný predstaviteľ vydáva za bývalým priateľom jeho mamy, ktorá zmizla počas diktatúry. Zápletku sme už analyzovali v predchádzajúcej kapitole. Bolo by však vhodné dodať, že aj v tejto poviedke Bruzzone načrtáva určitú nereálnosť toho, že sa deťom *desaparecidos* podarí dozvedieť sa ešte niečo nové. Niečo, čo im pomôže konečne definitívne uzavrieť minulosť. Napriek snahám organizácií, ktoré si stručne predstavíme v ôsmej kapitole, informácie o zmiznutých ľuďoch nie je jednoduché zohnať. Niekedy je to až nemožné. Samozrejme, akceptovať skutočnosť, že sa deti nikdy nedozvedia, ako to v skutočnosti bolo s ich rodičmi, nie je z psychologického hľadiska vôbec jednoduché. Potomkovia musia byť veľmi frustrovaní a práve táto frustrácia sa dá zreteľne pozorovať na poslednej zmienenej poviedke, keď sa protagonista ide opiť, opíja sa až do bezvedomia spolu s čínskym majiteľom obchodu, ktorý ani nevie poriadne po španielsky. Práve záver tejto poviedky je zrejmom ukázkou toho, že uzatvorenie minulosti je v podstate nemožné. Jedným z hlavných znakov príbehov je ich neukončenosť. Aj v tomto prípade, ako aj v prípade poviedky *Unimog*, je proces hľadania sklamaním a jedným veľkým neúspechom.⁵⁵ Akoby Bruzzone chcel týmto poukázať na to, o čom sme už hovorili v súvislosti s Motom a jeho kamiónom. Nie je dobré upínať sa za každých okolností len na minulosť, ale naopak, je vhodné pokúsiť sa preniesť cez niečo, čo deti *desaparecidos* nemohli a už ani nemôžu ovplyvniť či zmeniť.

⁵⁵ CARRAL, Andrea Cobas, Op. cit., 2015, str. 12.

6. Príbuzní desaparecidos

Okrem vyššie spomenutých detí *desaparecidos* sa problematika zmiznutí samozrejme dotýkala aj ostatných členov rodiny, predovšetkým starých rodičov, ktorí sa väčšinou ujali sirôt. Stali sa pre ne náhradnými rodičmi, keďže na nich padla úloha výchovy malých detí, ktoré sa ocitli bez rodičov. Napriek tomu, že unikli únosu či dokonca smrti, príbuzní obetí mali počas vojenskej diktatúry takisto veľmi neľahký život: „Zachádzali s nimi strašne, kamkoľvek šli. Boli ignorovaní médiami a odrezaní od spoločnosti.“⁵⁶ Rodiny žili v neustálom strachu o seba a o svojich blízkych. Lenže strach z režimu a jeho predstaviteľov sa netýkal len príbuzných *desaparecidos*. Stačilo, ak bol niekto iba ich priateľom či dokonca len známym. Aj z takéhoto, na prvý pohľad banálneho dôvodu, upadol do nemilosti. Teror sa týkal aj ľudí, ktorí sa len snažili utešiť príbuzných obeť. Vojaci sa často vracali aj viackrát na to isté miesto.⁵⁷

6.1. Náhradní rodičia

Čo sa týka knihy 76, Bruzzone veľmi vystižne prezentuje vzťahy medzi deťmi *desaparecidos* a ich náhradnými rodičmi. Vo viacerých prípadoch sa sirôt ujali práve staré mamy, ako to je napríklad v *V dome na pláži* alebo v príbehu *Fajčenie pod vodou*. V poviedke *Poriadok vecí* sa protagonista zblíži so svojou tetou Ritou. Spoločne sa snažia nájsť informácie o zmiznutých rodičoch hlavného hrdinu, navštívia dokonca miesto, kde mu rodičia pravdepodobne zomreli. K zisteniu, čo sa s nimi stalo, však nie sú o nič bližšie. V tejto poviedke sa stretávame so zaujímavým adjektívom, ktoré prekvapilo aj samotného protagonistu. Hlavný hrdina ide totiž za antropológom a pýta sa ho, či by mu mohol pomôcť s informáciami o rodičoch. Antropológ však hovorí, že to nebude také jednoduché, keďže: „(...) tí, ktorí boli súčasťou ERP boli veľmi ničení, vždy je ťažké niečo nájsť (...).“⁵⁸ V španielskom origináli Bruzzone používa slovo *exterminado*. Ako vieme, toto prídavné meno v preklade znamená *zničený* či *vyhladený*. Samotného protagonistu príbehu toto slovo zaskočí: „Vyhladený, pomyslel som si. Toto slovo som počul len v spojení so židmi, nikdy nie v spojení s mojou rodinou. Ale Darío povedal, že moji rodičia boli práve vyhladení.“⁵⁹ Bruzzone touto replikou evokuje tému holokaustu, ktorý

⁵⁶ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 12.

„Everywhere they went, the relatives of the disappeared were treated badly. They were ignored by the media and become socially isolated.“

⁵⁷ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 13.

⁵⁸ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 112.

„(...) los que estaban en el ERP fueron muy exterminados, siempre es difícil encontrar algo (...).“

⁵⁹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 113.

„Exterminados, pensé. Esa palabra la había escuchado en referencia a los judíos, nunca para hablar de alguien de mi familia, pero por lo que dijo Darío mis padres habían sido exterminados.“

akoby porovnával s krutými a drsnými siedmymi rokmi vojenskej diktatúry, keď takisto zmizlo nespočetné množstvo ľudí, ktorých diktatúra „vyhladila“.

Náhradnými rodičmi sa však nemusia stať len príbuzní. Druhou mamou alebo otcom môžu byť aj náhodní ľudia, s ktorými sa sirotky cítia dobre a bezpečne. Toto je prípad poviedky *Fajčenie pod vodou*, kde sa hlavný hrdina zblíži so svojim psychológom. K nemu chodí kvôli psychickej traume, ktorú utrpel zo straty svojich najbližších. Lekár sa stane jeho blízkym priateľom, trávia spolu voľný čas na lodi a chlapec sa dokonca skamaráti s jeho synom. Prežíva pomerne šťastné štyri roky, až kým psychológ nezomiera. Uvedomuje si, že to v skutočnosti jeho otec nebol, ale napriek tomu si k nemu za štyri roky vytvoril silný a hlboký vzťah: „O čosi neskôr môj psychológ zomrel a ja som sa viac nešiel plaviť. Ísť na jeho pohreb bolo ako ísť na pohreb svojmu otcovi, teda až na to, že on mal svojho vlastného syna a v skutočnosti to môj otec nebol.“⁶⁰ Autor poslednou vetou naráža na fakt, že rodina si svojho blízkeho nemohla ani len pochovať, keďže nevedeli, kde a ako skončil. Z tohto dôvodu predstavoval spomínaný psychológ pre chlapca ešte výraznejší symbol postavy otca.

6.2. Partneri detí *desaparecidos*

Situácia sa prirodzene dotýkala aj partnerov potomkov *desaparecidos*. Spolu s manželom či manželkou zdieľali veľkú psychickú záťaž, ktorej bolo častokrát nemožné sa zbaviť. Konkrétny príklad môžeme pozorovať v poviedke *Unimog*, kde protagonista Mota za získané peniaze kúpi kamión Unimog, ktorý údajne používali vo Vojne o Falklandy. Manželka s jeho rozhodnutím nesúhlasí. Získané peniaze chce využiť inak, chce za ne kúpiť dom a posunúť sa tak v spoločnom živote dopredu. Lenže Mota sa pevne drží myšlienky kúpiť si kamión kvôli tomu, že jeho otec podobný Unimog kedysi šoféroval. Otázka kúpy kamiónu medzi manželmi vyvolá konflikt: „(...) Vicky myslela na dom a Mota na kamión. Začarovaný dom a prekliaty kamión. Alebo aj naopak, kamión a dom. A je jasné, že aj po tom, čo spolu hovorili, sa nemohli dohodnúť, ktorá z týchto dvoch vecí je dôležitejšia.“⁶¹ Mota kamión nakoniec kúpi a vydáva sa do Córdoby, kde jeho otec Unimog tiež šoféroval. Cesta sa však nevydarí, pretože sa kamión pokazí. Motu to nahnevá, podpáli ho a vracia sa domov. Je rozhodnutý, že si s Vicky predsa len

⁶⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 169-171.

„Poco después, mi psicólogo se murió y yo no navegué más. Ir a su entierro fue como ir al entierro de papá, sólo que él tenía otro hijo y que, en realidad, él no era mi papá.“

⁶¹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 38.

„(...) Vicky pensaba en la casa y Mota pensaba en el camión. La casa encantada y el camión maldito, o al revés. El camión y la casa. Y es seguro que, de haber hablado, no se hubieran puesto de acuerdo en cuál de las dos cosas era más importante.“

kúpia dom, a tým sa pokúsi sústrediť sa na budúcnosť. Môžeme na ňom vidieť odhodlanie a snahu preniesť sa cez ťaživú minulosť a začať novú, snád' šťastnejšiu kapitolu života.

6.3. Nádej a viera príbuzných

Ďalším dôležitým bodom, ktorý je vhodné spomenúť, je nádej príbuzných. Nádej, že sa stane zázrak a ich najbližší sa vrátia domov a všetko bude tak, ako predtým. Nie všetci však mali až takú silnú nádej a mnohí sa postupne zmierili s myšlienkou, že svojich najdrahších už pravdepodobne nikdy neuvidia. Podľa Nory Femenie a Carlosa Gila sa rodiny *desaparecidos* delili na dve veľké skupiny: „Niektoré, neschopné zniesť tento abnormálny stav, sa rozhodli, že už dlhšie nemôžu čakať a zmierili sa s myšlienkou, že ich milovaní sú mŕtvi. Iné rodiny napriek tomu stále ráтали s tým, že sa ich *desaparecidos* vrátia a čakali na nich doma, (...), noc za nocou a rok za rokom.“⁶² Postavy Bruzzoneho poviedok možno zaradiť skôr do prvej spomenutej skupiny. Možno je to aj preto, že od zmiznutia rodičov hlavných hrdinov už prešlo vo väčšine prípadov veľmi veľa času. Preto sú už takmer všetci zmierení s faktom, že svojich najbližších nikdy viac neuvidia. Napriek tomu skutočnosť, že príbuzní si nemohli byť úplne istí smrťou blízkeho, im ich už aj tak komplikovanú situáciu neľahčovala. Bez tela, ktoré by jednoznačne dokazovalo definitívny koniec, bolo ťažké držať smútok a trúchliť.⁶³

⁶² FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 14.

„Some families, unable to bear this abnormal process, decided they could not wait longer, and gave up their loved ones for dead. Other, however, continued to count on the return of their *desaparecidos*, waiting at home for them, (...) night after night, year after year.“

⁶³ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 13.

7. Organizácie spomenuté v diele 76

Ako už bolo spomenuté, autor v diele 76 často reflektuje argentínske reálie. Okrem referencií a odkazov na historické udalosti, ktoré sme už zmieňovali v kapitole o argentínskej diktatúre, sú v poviedkach takisto spomenuté rôzne organizácie, ktoré reálne v minulosti existovali a niektoré z nich sú ešte stále aktívne. Sú to organizácie, ktoré sú nejakým spôsobom späté s diktatúrou či jej následkami.

7.1.HIJOS

Organizácia, ktorá je spomenutá vo viacerých poviedkach, je združenie HIJOS. Ako už napovedá samotný názov, je to organizácia, ktorej členmi sú predovšetkým potomkovia ľudí, ktorí zmizli počas diktatúry. Táto skupina vzniká až po páde diktatúry, keď sa ľudia s rovnakým osudom postupne začínajú združovať. HIJOS nie je len názvom, ale je zároveň aj skratkou - Hijos por la Identidad y la Justicia contra el Olvido y el Silencio.⁶⁴ Voľný preklad tohto názvu je Deti za identitu a spravodlivosť proti zabudnutiu a mlčaniu. Už podľa názvu je zrejmý prvotný cieľ tejto skupiny. Snažili sa o to, aby sa na skutky spáchané na *desaparecidos* nezabudlo a aby neboli premlčané. Zoskupenie vzniklo na konci roku 1994 na univerzite Universidad Nacional de la Plata, kde 15 potomkov zmiznutých rodičov prejavilo úctu voči *desaparecidos*, ktorí na tejto univerzite študovali. Postupne sa k nim pridávali aj iné časti Argentíny, ako napríklad mesto Córdoba.⁶⁵ Ako už bolo povedané, medzi hlavné ciele organizácie patrí pripomínanie si skutkov spáchaných počas diktatúry. HIJOS sa však snažia dosiahnuť aj to, aby ľudia, zodpovedných za zverstvá, páchané počas diktatúry, dostihla spravodlivosť a zaslúžený trest. Napriek tomu, že návrat do minulosti môže byť práve pre nich obzvlášť bolestivý, nechcú byť len pasívnymi obeťami, ale snažia sa aktívne bojovať za spravodlivosť.⁶⁶

Ďalší z cieľov tejto skupiny je vzájomná podpora všetkých členov hnutia. S touto funkciou sa stretávame aj v poviedkach Bruzzoneho, a to konkrétne v poviedkach *Sen s medúzami* a *Fajčenie pod vodou*. V obidvoch príbehoch je hlavným hrdinom mužská postava. Obidvaja majú priateľky, ktoré sa angažujú práve v spomínanej organizácii HIJOS. Ani jednej z nich sa diktatúra priamo nedotkla, obidve majú stále svojich rodičov. Dievčaťu Romine, priateľke

⁶⁴ RÚA, Santiago Cueto. HIJOS de víctimas del terrorismo del Estado. Justicia, identidad y memoria en el movimiento de derechos humanos en Argetina 1995-2008. *Historia crítica*, 2010, no. 40., str. 130. [on-line] [cit. 2019-07-08] Dostupné z: <<https://doi.org/10.7440/historit40.2010.08/>>

⁶⁵ RÚA, Santiago Cueto. Op. cit., 2010, str. 129-130.

⁶⁶ RÚA, Santiago Cueto. Op. cit., 2010, str. 142.

protagonistu v *Sne s medúzami* však zmizla jedna vzdialená teta. V združení sú ako dobrovoľníčky, ktoré chcú pomáhať práve deťom *desaparecidos*. V obidvoch poviedkach Bruzzone zdôrazňuje ich veľkú oddanosť skupine a chvíľami až prehnaný záujem o to, aby svojich priateľov priviedli na stretnutia. Protagonista v *Sne s medúzami* máva stále tie isté nočné mory s medúzami. Keď konečne príde na zhromaždenie HIJOS, rozrozpráva sa o svojich zlých snoch a všetci ho počúvajú. Cíti sa kvôli tomu lepšie a na stretnutia začne chodiť pravidelne. Romina aj jej kamarátka Ludo sú však občas až príliš angažované, nosia napríklad tričká s podobizňami svojich príbuzných či známych, ktorí zmizli. Fotografia bola formou, ktorá pripomínala ľuďom minulosť a skupina HIJOS to maximálne využívala. Fotografia napomáhala zmiznutie zviditeľniť. Bola nástrojom hľadania⁶⁷ a pomáhala udržať v pamäti všetkých *desaparecidos*. Protagonistovi sa to však v určitých momentoch zdá až prehnané a sám sa na tom zabáva: „(...) bolo mi do smiechu, keď som si predstavil Ludo a Rominu na čele nových organizácií ako napríklad SYNOVCI či NEVESTY. V nich by všetci nosili potlačené tričká so zmizutými ľuďmi, ktoré z diaľky vyzerali ako hviezdy rocku.“⁶⁸ Na tomto príklade môžeme vidieť Bruzzoneho zmysel pre humor a schopnosť brať veci s ľahkosťou aj napriek tomu, že rieši vážnu tému: „Ludo nosila svoje tričko s mimoriadnou pýchou. Fotografia bola veľmi vydarená, skoro až neskutočná. A tak medzi tými, ktorí ho videli po prvýkrát, boli ľudia pýtajúci sa na to, kto to je a tiež iní, ktorí na rovinu povedali, aha, ty si fanúšik Nirvany.“⁶⁹ Aj v prípade druhej poviedky *Fajčenie pod vodou* je z organizácie viac nadšená priateľka protagonistu Gaby ako samotný hlavný hrdina. Sám priznáva, že to, čo ho v skutočnosti viac zaujímalo, bola práve Gaby.⁷⁰ Samého ho fascinovalo, ako veľmi je Gaby angažovaná v skupine napriek tomu, že v jej rodine nikto nezomrel: „Bolo to absurdné, ale Gaby, ktorá nemala zmiznutých rodičov, bola schopná urobiť hocičo, aby som sa ja sám zapájal viac. Ale neviem, či aktívne členstvo v HIJOS bolo niečo pre mňa, asi skôr nie.“⁷¹ Aj na tomto úryvku

⁶⁷ BASILE, Teresa. Op.cit., 2016, str. 154-155.

⁶⁸ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 97.

„(...) me causaba gracia imaginarlas, a ella y a Romina, como líderes de nuevas organizaciones -SOBRINOS, NUERAS, no sé- en las que todos usaban esas remeras estampadas con desaparecidos que de tan lejanos parecían estrellas de rock.“

⁶⁹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 97.

„Ludo llevaba su remera con un orgullo muy especial, la foto era muy buena, casi irreal, y entonces, entre los que la veían por primera vez, estaban los que le preguntaban quién era y los que directamente le decían ah, vos sos fan de Nirvana.“

⁷⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 171.

⁷¹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 172.

„Era absurdo, pero Gaby que no tenía padres desaparecidos, era capaz de cualquier cosa por hacer que yo participara cada vez más. Pero no sé si la militancia de hijos era para mí, supongo que no.“

môžeme sledovať pravdepodobný zámer Bruzzoneho, ktorý sa nám snaží ukázať, že deti sa snažia posunúť ďalej možno aj preto, že sami cítia, že by im takéto stretnutia mohli uškodiť.

7.2. ERP

Ďalšou organizáciou, diametrálne odlišnou od HIJOS, je skupina ERP, teda El Ejército Revolucionario del Pueblo. Doslovný preklad je Revolučná armáda ľudu. Toto združenie vzniklo ešte pred začiatkom diktatúry. Prezentovalo sa veľmi ľavičiarskymi myšlienkami, ktoré boli ešte radikálnejšie ako u Peróna. ERP sa organizovalo do menších skupiniek a bolo známe *guerillas*, malými partizánskymi vojnami. Tie síce neboli veľkými vojenskými konfliktami, ale napriek tomu spôsobovali komplikácie, nepríjemnosti a strach v živote ľudí. Táto organizácia bola veľmi aktívna a k tomu, aby sa dostala k peniazom alebo iným nástrojom potrebným k vojne, často využívala násilie. Bola však priamym opakom diktatúry Videlu, a preto musela byť zničená. Okolo päťtisíc členov organizácie bolo v prvých rokoch diktatúry zavraždených alebo jednoducho zmizli. Svojim spôsobom sa snažili uskutočniť revolúciu voči vláde a postaviť sa tak na stranu utláčaných ľudí.⁷² Diktatúra sa však k danej situácii postavila veľmi rázne, a to znamenalo koniec ERP.

Čo sa týka analyzovaného literárneho diela, referencia na toto vojenské zoskupenie sa vyskytuje vo viacerých poviedkach. Rodičia hlavných hrdinov boli často súčasťou tohto hnutia, ako nám to napríklad približuje aj s detailami Mota v poviedke *Unimog*: „(...) Mota rozmýšľal nad svojim otcom, ktorý bol regrútom a členom „Los Decididos de Córdoba“, oddiel Comando 141 z Comunicaciones del Ejército. Z tohto dôvodu ukradli viaceré guľomery, (...), municie a nejaké pušky a tiež jeden Unimog slúžiaci na náklad vecí a útek.“⁷³ So spomenutou organizáciou sa stretávame aj v poviedke *Susana je v Uruguaji* (*Susana está en Uruguay*), kde autor opisuje, ako sa členovia dozvedali o zmiznutých príslušníkoch ERP: „(...) Niekedy som musela... No dobre, keď zavolali z ERP a povedali kód, musela som ísť do jedného baru v centre. Na dámskych toaletách nechali poznámku a menný zoznam. Mená ľudí, ktorí boli

⁷² ARRECHE, Mariano. A 32 años de la caída en combate del comandante Mario Roberto Santucho y de la dirección histórica del PRT-ERP. Centro de documentación de los movimientos armados, 2008. [on-line] [cit. 2019-07-08] Dostupné z: <<http://www.cedema.org/ver.php?id=2713/>>

⁷³ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 35.
„(...) Mota pensaba en su padre, quien cuando era conscripto -y miembro de „Los Decididos de Córdoba“, toma del Comando 141 de Comunicaciones del Ejército. En esta ocasión (...) habían robado varias ametralladoras, (...), municiones y algunos fusiles; y un Unimog, que fue lo que usaron para cargar las cosas y huir.“

unesení. Vždy chodili takéto věci.”⁷⁴ Prostredníctvom poviedok Bruzzoneho sa týmto spôsobom môžeme dozvedieť často aj nové fakty z argentínskej histórie.

7.3. Las Madres de Plaza de Mayo

Aj keď posledná organizácia, ktorej budeme venovať krátku pozornosť, sa síce v knihe priamo nenachádza, je vhodné minimálne ju okrajovo spomenúť a charakterizovať, keďže sa týka nášho kontextu. Pomenovali sa *Las Madres de Plaza de Mayo* – Matky z Májového námestia. Boli to matky, ktorým zmizli počas diktatúry synovia či dcéry. Už v roku 1977 sa ich niekoľko spoločne zhromaždilo a snažilo sa získať prijatie u generála a prezidenta v jednej osobe Jorgeho Videlu. Ten ich odmietol.⁷⁵ To však zúfalé matky, ktoré sa snažili objasniť situáciu okolo zmiznutia svojich detí, neodradilo. Ich počiatkové málopočetné zhromaždenie sa postupne rozšírilo do oveľa väčších rozmerov. Každý štvrtok sa spoločne stretávali na Májovom námestí (Plaza de Mayo), čo bolo námestie rovno pred sídlom argentínskej vlády v centre Buenos Aires. Samozrejme, za protesty museli zaplatiť. Niektorým bolo navrhnuté, že ak zastavia svoje protesty, ich synovia či dcéry sa vrátia domov. Iné matky zase zmizli medzi ostatnými *desaparecidos*.⁷⁶ Hnutie sa však nevzdávalo. Aj keď v mnohých prípadoch už nebolo možné vrátiť im deti späť, požadovali aspoň spravodlivosť pre tých, ktorí boli za to zodpovední. Členky organizácie boli známe bielou šatkou uviazanou na hlave, ktorá sa stala symbolom hnutia. Ďalším znakom matiek boli rôzne slogany, ktoré sa ozývali každý štvrtok na námestí ako napríklad: „Odviedli ich živých a živých ich aj chceme späť.“⁷⁷

Nanešťastie, *desaparecidos* vo väčšine prípadov už nikdy nikto nevidel. Napriek tomu, organizácie ako *Matky z májového námestia* sa dočkali aspoň čiastočnej satisfakcie, keď na konci roku 1985 zatkli hlavných predstaviteľov vojenskej junty. Medzi nimi sa nachádzali aj tí najvyšší vodcovia ako napríklad Jorge Videla, Eduardo Massera, Roberto Viola, Orlando Agosti alebo Armando Lambruschini.⁷⁸

⁷⁴ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 157.

„(...) yo a veces tenía que... Bueno, una vez que llamaron del ERP y dieron un código yo tuve que ir a un bar, por el Centro, y en el baño de mujeres habían dejado una nota y una lista de nombres. Todos nombres de gente que había sido secuestrada. Siempre llegaban cosas así.”⁷⁴

⁷⁵ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 12.

⁷⁶ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 14.

⁷⁷ FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Op. cit., 1987, str. 15.

„They took them away alive, we want back them alive.“

⁷⁸ RÚA, Santiago Cueto. Op. cit., 2010, str. 136-137.

8. Španielsko ako zem nádeje

Pri čítaní Bruzzoneho poviedok si pozorný čitateľ pravdepodobne všimne, že dve poviedky v knihe 76 sú určitým spôsobom špecifické. V *Sne s medúzami* a *Poriadku vecí* sa môžeme stretnúť so zaujímavým fenoménom, ktorým je prezentovanie Španielska ako krajiny nádeje. Je to miesto, kde Bruzzone prostredníctvom svojich postáv vidí pokračovanie života a nádej na lepšiu existenciu. Ako keby to protagonisti poviedok so svojou vlastnou krajinou už vzdávali, pretože im spôsobila len bolesť a stratu. Takisto im neposkytla žiadne tak veľmi očakávané odpovede.

V dvoch vyššie spomenutých poviedkach nám Bruzzone približuje osudy dvoch ľudí, v tomto prípade žien, ktoré odišli za more do Európy a vedú tam lepší a usporiadanejší život. V *poriadku vecí*, kde protagonista nájde stratený zošit s kontaktami, sa nám otvára určitá retrospektíva, v ktorej hlavný hrdina spomína, ako mu bývalá milenka rozprávala o Španielsku: „(...) a potom mi povedala, že jej priateľ má blízko Seville kamarátov, ktorí inštalujú elektrické vedenie a že sa im darí. Chce tam tiež skúsiť šťastie a ona takisto, lebo čašníčky tam majú tiež dostatočný plat.“⁷⁹ Z nostalgie sa s ňou chce zase spojiť, tak volá na jej staré číslo. Lupe tam však už nebýva. Teta protagonistu máva vízie a raz mu povie, že sa jej práve Lupe zjavila. Bola v Španielsku, vyzerala dobre a mala malé dieťa: „Mala sa dobre. Bola dobre oblečená, učesaná, namaľovaná. Vieš, čo tým chcem povedať? A zrazu sa priblížilo malé dievčatko, ktoré mohlo mať okolo troch či štyroch rokov. Veľmi sa na ňu podobala, teda môžem ti povedať, bola rovnaká.“⁸⁰

V druhej poviedke *Sen s medúzami* sa stretávame taktiež s priateľkou protagonistu Rominou. Majú medzi sebou intenzívny vzťah, ale nakoniec sa rozídu. Lenže potom ho Romina zase vyhľadá so správou, že je tehotná a potrebuje peniaze na potrat. Hlavný hrdina si nie je istý, či je dieťa jeho, ale nakoniec jej peniaze dáva a ona ich prijíma. Potom sa už nestretávajú, ale o nejaký čas na to sa protagonista dozvedá od Ludo, Romininej kamarátky, že odišla do Španielska alebo do Talianska: „Romina odišla do Španielska, povedala. Španielska? Áno, niekto jej dal peniaze na cestu a tak šla. (...) Španielsko alebo Taliansko, neviem. Lietadlo má medzipristátie v Madride. A keď som sa s ňou šla rozlúčiť, bola ešte nerozhodnutá, kde

⁷⁹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 111-112.

„(...) y después me contó que su novio tenía amigos cerca de Sevilla que hacían instalaciones eléctricas y les iba muy bien, que él quería probar suerte allá y ella también porque las meseras allá ganan bastante.“

⁸⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 114.

„Ella estaba bien. Digo, bien vestida, peinada, pintada, ¿entendés o que quiero decir? Y entonces se acercaba una nena de tres o cuatro años, una nena muy parecida a ella que... bueno, qué te puedo decir, era ella misma.“

zostane.“⁸¹ Protagonista si uvedomí, že Romina ho pravdepodobne oklamala, zobrala si od neho peniaze a s nimi začala nový život v Španielsku, kde má možno aj jeho syna alebo dcéru. Na konci poviedky sa mu sníva, že za ňou ide do Španielska. Podarí sa im znova stretnúť, začnú od začiatku a spoločne si založia veľkú rodinu.

Ako môžeme vidieť, v oboch poviedkach sa pred nami otvára podobný príbeh. Ženské hrdinky odchádzajú za lepším životom do Španielska a zároveň tam porodí deti. Bruzzone nám tým naznačuje, že nový život, narodenie a začiatok novej rodiny či éry, je pravdepodobnejšie v Španielsku ako doma, v Argentíne. Je jasné, že narodenie a pokračovanie života sa spája s druhou stranou oceánu. V tejto súvislosti sa v poviedke načrtáva aj aktuálna téma migrácie.⁸² Je zrejmé, že Bruzzone prostredníctvom dvoch zmiených poviedok prezentuje svoj názor, že nádej na lepšiu budúcnosť nie je v Argentíne, ale v Európe, a to v Španielsku. Presun na iný kontinent môže postihnutým deťom pomôcť vyrovnáť sa s traumou. Úplne všetky referencie, ktorými v knihe autor odkazuje na Španielsko, sú pozitívne. Predstavuje nám jeho víziu Španielska ako zaslúbenej zeme⁸³, kde deti *desaparecidos* môžu možno konečne nájsť väčší pokoj.

⁸¹ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 106.

„Romina se fue a España, dice. ¿España? Sí, alguien le dio para el pasaje y se fue. (...) España o Italia, dice, no sé, el avión hacía escala en Madrid y cuando fui a despedirla ella no decidía por dónde quedarse.”

⁸² SÁNCHEZ, Mariela. Del 76. España y posmemoria transatlántica en dos cuentos de Félix Bruzzone y en Diario de una Princesa Montonera de Mariana Eva Perez. IX Congreso Internacional Orbis Tertius de Teoría y Crítica Literaria. 2015, str. 3. [on-line] [cit. 2019-07-10] Dostupné z: :
<http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/trab_eventos/ev.8716/ev.8716.pdf/>

⁸³ SÁNCHEZ, Mariela. Op. cit., 2015, str. 4.

9. Symbolika vody

Keďže dielo 76 je literárne dielo, zahŕňa a obsahuje aj umelecké prvky ako sú prirovnania, metafory a podobené. Po prečítaní celého diela čitateľom pravdepodobne neunikne, že autor často využíva v textoch prítomnosť vody. Ide predovšetkým o dážď alebo more. S týmito prírodnými elementami sa stretávame vo väčšine poviedok. Voda tu však má skôr negatívny charakter. Čitateľ môže mať pocit, že Bruzzone ju spája s diktatúrou, resp. prostredníctvom vody odkazuje na toto obdobie.

Rovnaký názor má aj Teresa Basile, ktorá sa vo svojom článku snaží vysvetliť všadeprítomný dážď na poviedke *Sen s medúzami*. Na úvod hlavný hrdina opisuje, aké bolo počasie v deň, keď sa jeho stará mama dozvedela o zmiznutí protagonistových rodičov: „Oveľa neskôr, keď Lela už zomrela, som si pozeral vtedajšie noviny, aby som vedel, aký bol deň, keď mama a otec zmizli. Videl som, že počasie bolo vážne veľmi premenlivé a so silnými búrkami vo veľkej časti predmestia.“⁸⁴ Bruzzone sa možno snaží len navodiť dramatickú atmosféru spojenú s búrkami, ale oveľa pravdepodobnejšie je, že voda tu symbolizuje negatívny charakter diktatúry. Basile hovorí, že správa, ktorú dostala stará mama, vyvolala atmosferickú zmenu, skoro až biblickú povodeň.⁸⁵

Zobrazenie vody sa však nenachádza len v tejto poviedke. Odkazy na dážď či vodu ako takú, nachádzame aj v ďalších príbehoch. Dokonca jedna z Bruzzoneho poviedok sa nazýva *Fajčenie pod vodou*, kde autor píše o tom, ako sa protagonistovi a jeho priateľke podarilo vynájsť cigarety, ktoré nezhasnú ani vtedy, keď na ne prší. Ak je naša interpretácia vody ako referencie na diktatúru správna, touto poviedkou sa autor možno snaží ukázať určitú nádej. Aj keď na nás prší, stále môžeme bojovať proti nepriazni počasia či osudu. Aj Teresa Basile poznamenáva, že voda je prvok, ktorý má v textoch Bruzzoneho jednu z ústredných úloh.⁸⁶ Ako už bolo zmienené, v poviedke *Ďalšie mamine fotky* sa protagonista snaží dostať od bývalého priateľa svojej mamy informácie, ktoré by si teoreticky mohol pamätať. Skončí to však fraškou, ktorej dopomohla aj jeho terajšia žena Cecilia. Rozpráva mu len o veciach, ktoré ho vôbec nezaujímajú. Navyše jej musí poskytnúť útočisko pred dažďom. Čitateľ sa však môže pozastaviť nad opisom ponurého počasia, ktoré popisuje hlavný hrdina: „Na tmavých uliciach

⁸⁴ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 91.

„Mucho después, cuando Lela murió y revisé los diarios de la época para saber cómo era el día en que mamá y papá desaparecieron, vi que en realidad el tiempo había sido inestable y que hasta habían caído tormentas de intensidad en buena parte del conurbano.“

⁸⁵ BASILE, Teresa. Op.cit., 2016, str. 149.

⁸⁶ BASILE, Teresa. Op.cit., 2016, str. 159.

predstavoval dážď neviditeľný a neskutočný útok, pred ktorým sa vôbec nedalo ubrániť.“⁸⁷ Referenciu na diktatúru môžeme takisto vidieť aj v poslednej poviedke knihy 2073, keď autor hovorí o daždi, ktorý všetko zoberie.⁸⁸ Diktatúra neselektuje a neospravedľuje. Je neúprosná a ľudia sa pred ňou nevedia zachrániť.

V poviedke *V dome na pláži* protagonista, malý chlapec, ukryje časopis *Playboy* a ten sa zničí, lebo začne pršať. Z veľkej časti sa rozmočil. V kapitole o pátraní detí po zmiznutých rodičoch sme už zmieňovali, že chlapec o modelke z *Playboya* rozmýšľa tak, akoby to mohla byť jeho nezvestná mama. Lenže neskôr vyvstane problém s vodou, resp. s dažďom, lebo časopis sa rozmočil a postava ženy je už horšie viditeľná. Dážď chlapcovi zobral aj to malé potešenie, ktoré mohol mať. Búrky či dažde sú jednoznačne znakmi, ktoré nás odkazujú k situácií okolo zmiznutí.⁸⁹

⁸⁷ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 57.

„En las calles oscuras la lluvia era un ataque invisible, irreal, del que no había manera de defenderse.“

⁸⁸ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 191.

⁸⁹ BASILE, Teresa. Op. cit., 2016, str. 149.

10. *Desaparecidos* a diktatúra v ďalších argentínskych dielach

Pred záverom tejto bakalárskej práce by bolo zaujímavé v krátkosti spomenúť aj diela ďalších autorov, ktorí sa zaoberajú rovnakou alebo podobnou tematikou ako Félix Bruzzone a stručne porovnať ich diela s autorom, ktorý je predmetom našej analýzy. Po páde diktatúry boli spisovatelia konečne oslobodení od cenzúry a mohli slobodne vyjadriť svoj pohľad na obdobie vojenskej hrôzovlády v Argentíne. Diktatúra sa týka nielen ľudí, ktorým zmizli rodičia, ale takisto aj ďalších obyvateľov krajiny. Represálie sa týkali väčšiny obyvateľov Argentíny.

10.1. *Zajačí dom*

Ďalšia argentínska autorka Laura Alcoba sa vo svojom diele *Zajačí dom* (*La casa de los conejos*) takisto venuje obdobiu vojenskej diktatúry. Primárne sa však nesústreďuje na fázu spamätávania sa krajiny, ale na obdobie tesne pred diktatúrou a takisto na roky 1976 až 1983 až po počiatky demokracie. Hlavnou postavou je malé dievča. Jej rodičov považovali predstavitelia režimu za svojich nepriateľov, nakoľko prispievali do ilegálneho časopisu *Evita Montonera*, ktorý bol súčasťou opozície proti nastupujúcemu režimu. Časopis vydávali v dome s krycím názvom *Zajačí dom*, lebo oficiálne budova fungovala ako liaheň pre králiky. Z dôvodu ilegálnej činnosti otca dievčaťa uväznili. Mame s dcérou sa však podarilo utiecť do exilu do Francúzska, a to konkrétne do Paríža. Román má však šťastnejší záver ako poviedky v diele *76*, lebo rodine sa nakoniec podarí stretnúť. V Bruzzoneho poviedkach nám je však od začiatku jasné, že šťastný koniec na protagonistov nečaká.

10.2. *Sensini*

Vhodné by bolo spomenúť ešte jedného autora, ktorý však nepochádza z Argentíny, ale z Čile. Roberto Bolaño je síce rodákom z inej krajiny, ale tematika argentínskej diktatúry ho zaujala. Podobne ako Félix Bruzzoneho, aj jeho oslovila predovšetkým situácia súvisica s *desaparecidos*. Zobrazuje ju konkrétne v poviedke *Sensini*. Tvorí súčasť Bolaňovej zbierky poviedok *Telefonické hovory* (*Llamadas telefónicas*). Aj keď hlavná zápleтка nemá s diktatúrou až tak veľa spoločného, jej prítomnosť je zjavná od začiatku a postupne sa zintenzívňuje. Protagonistom je mladý spisovateľ, ktorý býva v Gironi. Začne si dopisovať so starším argentínskym spisovateľom Luisom Antoniom Sensinim. Tento autor bol ako mnoho iných nežiadúcich intelektuálov vyhostený z Argentíny počas diktatúry. Takisto ako

protagonista býva v Španielsku, v Madride. Žije s manželkou a dcérou. Protagonista sa postupne z listov dozvedá, že Sensini má syna, ktorému sa však nepodarilo z Argentíny dostať. Považujú ho za zmiznutého, čiže sa zase stretávame s prípadom *desaparecidos*. Sensini však nestráca nádej ani potom, ako dostane správu, že pozostatky jeho syna sa našli na ilegálnom cintoríne. Rozhodne sa odísť aj spolu s manželkou späť do Argentíny. Hlavný hrdina o ňom už viac nepočuje. Jedného dňa ho však navštívi Sensiniho dcéra a rozpovie mu, že starý spisovateľ chcel, aby kosti, ktoré sa v hrobe našli, identifikovali. Lenže tento úkon bol finančne nákladný a vláda to stále odkladala. Sensini nakoniec po krátkom čase zomiera bez toho, aby sa dozvedel, čo sa stalo s jeho synom. Bolaňova poviedka má podobný charakter ako poviedky Bruzzoneho. Tiež sa čitateľom snaží predstaviť situáciu v krajine, ktorá trpela sedem rokov. Nerobí to však prostredníctvom potomkov *desaparecidos*, ale cez postavu rodiča, otca, ktorý sa nevie zmieriť s tým, že aj jeho syn sa stal jednou z obetí režimu.

Záver

Čo sa týka autora knihy, Félix Bruzzoneho, zreteľne sa ukázalo, že je veľmi vhodným spisovateľom na napísanie diela, ktorému sme sa venovali. So svojimi postavami má blízky vzťah a dokáže sa do ich situácie, myslenia a prežívania vžiť práve z toho dôvodu, že aj on sám počas diktatúry prišiel o svojich rodičov. Je možné, že prostredníctvom písania o zmiznutých ľuďoch počas diktatúry, sa snaží psychicky vyrovnáť s touto traumatickou životnou situáciou.

Pomocou protagonistov sa mu podarilo poskytnúť nám nový zaujímavý a živý pohľad na konkrétne historické obdobie v Argentíne. Okolnosti v krajine nemusia byť známe predovšetkým tým čitateľom, ktorí nepochádzajú z Argentíny či Latinskej Ameriky. Literárne diela môžu slúžiť k tomu, aby nám priblížili stav, v ktorom sa Argentína, prípadne ďalšie krajiny v čase diktatúry a po nej nachádzali a nachádzajú. Bruzzone túto situáciu objasňuje prostredníctvom fikcie. Príbehy sú však z veľkej časti realistické, a to nám uľahčuje úlohu vcítiť sa do prežívania hlavných hrdinov a pochopiť ich životnú situáciu. Keďže autor píše o reálnych historických udalostiach, súbor poviedok je skvelým nástrojom na popísanie stavu Argentíny. Situácia nie je vôbec pozitívna, ale napriek tomu sa Bruzzone snaží dielo občas odľahčiť a prezentovať okolnosti v krajine aj pomocou humoru. Čítanie poviedok je obohacujúce aj z toho dôvodu, že s obdobím po diktatúre nás oboznamuje spôsobom, ktorý v čitateľovi zanecháva silný dojem.

Dopad akejkoľvek diktatúry je pre krajinu vždy zničujúci. Ako sme mohli vidieť, týka sa to aj sedemročnej vojenskej diktatúry v Argentíne, kde je tento dopad na krajinu ešte stále živý a pomerne intenzívny. Napriek tomu, že je v štáte už nastolená demokracia, traumy z minulosti nie je také ľahké vymazať. Napokon, ide o udalosti, ktoré sa odohrali nie až tak dávno. Trauma sa dotýka predovšetkým potomkov a príbuzných *desaparecidos*, ktorí sa musia vyrovnáť so stratou blízkych ľudí. Mohli sme pozorovať, že mnohí z nich sa z toho ešte stále nespamätali a je veľmi pravdepodobné, že táto trauma ich bude sprevádzať počas celého života.

Jedna kapitola práce je vyčlenená na organizácie, ktoré sa spomínajú aj v samotnej knihe 76. Ide predovšetkým o skupinu HIJOS, ktorá sa snažila byť nápomocná deťom postihnutých stratou rodičov. Ako však vidno na poviedkach, poslanie a úlohy organizácie paradoxne viac prežívajú ľudia, ktorým nezmizol nikto blízky. Bruzzone dokonca v jednej poviedke zdôrazňuje skutočnosť, že protagonista vstúpil do organizácie len preto, lebo sa mu páčilo dievča, ktoré bolo jej členkou a aktívne sa v nej zapájalo do činnosti. Je možné, že autor sa čitateľom snažil prostredníctvom viacerých príbehov, v ktorých sa stretávame s HIJOS, vysvetliť, že deti

desaparecidos nepotreujú ešte ďalší prvok vo svojom živote, ktorý by im pripomínal minulosť.

Vhodné je tiež pripomenúť fakt, že Félix Bruzzone v knihe poukazuje a pomerne detailne prezentuje spoločné znaky svojich postáv. Ide predovšetkým o mužských protagonistov, z ktorých väčšina má problém udržať si normálny zdravý vzťah so ženou. Signifikantný počet hlavných hrdinov sa zaoberá pomerne intenzívne tým, že uvažuje nad tým, ako by asi ich rodičia, ale predovšetkým matky, vyzerali. Ich obraz si spájajú najčastejšie s výzorom žien, ktoré poznajú, ale často aj s náhodnými okoloidúcimi, postavami modeliek z časopisu či prostitútkami. Na tejto imaginácii protagonistov môžeme vidieť ich neustálu snahu zhmotniť si svoje predstavy a takým spôsobom sa snažiť ukončiť bolestivé spomienky na minulosť.

So svojou traumou a zlými spomienkami sa snažia vyrovnat' rôznymi spôsobmi. Viacerí hlavní hrdinovia sa pokúšajú získať odpovede od ľudí, ktorí poznali ich rodičov. Stretávame sa však aj s menej tradičnými, na prvý pohľad možno trochu absurdnými postupmi a snahami získavania odpovedí. Takým postupom je napríklad kúpa starého kamiónu. Protagonistov otec šoféroval veľmi podobný typ vozidla a náš hrdina dúfa, že mu kamión poskytne odpovede na jeho otázky. Tých sa však nedočká, keďže sa nedozvie nič nové. Ak sa hlavným hrdinom nakoniec podarilo získať nejaké relevantné informácie, väčšina z nich bola pre nich deprimujúca. Félix Bruzzone prezentuje myšlienku, že pre protagonistov je potrebné, aby sa čo najviac dokázali odpútať od minulosti, aby boli schopní oddeliť ju od prítomnosti, ale predovšetkým od budúcnosti. A na tú by sa mali predovšetkým zamerať. Aj on sám vo svojom diele tvrdí, že informácie nie sú všetko a na to, aby sme boli optimisti, je potrebné byť zle či nedostatočne informovaný.⁹⁰

⁹⁰ BRUZZONE, Félix. Op. cit., 2014, str. 113.

Resumé

Hlavným cieľom tejto bakalárskej práce bolo poukázať na dopad argentínskej vojenskej diktatúry na spoločnosť v rokoch 1976 až 1983. Práca sa však predovšetkým sústreďí na určitú sociálnu skupinu, a to na priamych potomkov *desaparecidos* – ľudí, čo zmizli počas sedemročného teroru.

Týchto ľudí nám približuje Félix Bruzzone vo svojich poviedkach v knihe *76*. Keďže sám zažil stratu rodičov kvôli diktatúre, so svojimi postavami sa vie dobre zžiť a pochopiť ich. Na základe poviedok sme sa pokúsili odhaliť hlavné spoločné črty týchto detí, pochopiť, prečo robia niektoré rozhodnutia a a takisto priblížiť ich správanie. Okrem protagonistov poviedok sme sa takisto zamerali na ich širšiu rodinu a ľudí, ktorí tieto deti (aj keď väčšina hlavných hrdinov je už dospelá) vychovávajú. Na základe štúdia poviedok môžeme jednoznačne skonštatovať, že predovšetkým hrdinovia poviedok, ale takisto aj ďalší príbuzní, veľakrát nemôžu nájsť pokoj a odpútať sa od minulosti.

Traumatická minulosť sa nedotýka len jednotlivcov, ale aj rôznych organizácií, ktorých vznik podnietila samotná diktatúra. HIJOS či Matky z Májového námestia vznikli len kvôli tomuto teroru. Organizácia Matiek z Májového námestia sa snaží dosiahnuť spravodlivosť pre svoje deti. HIJOS sa na druhej strane starajú o potomkov *desaparecidos*, združujú ich a snažia sa, aby na negatívnu minulosť zabudli alebo sa s ňou zmierili.

Popri reálnych časti argentínskej histórie nám Félix Bruzzone ukazuje aj jeho umelecké kvality, ktoré sa prejavujú napríklad využitím symboliky vody v niektorých poviedkach. Voda je pre autora pravdepodobne symbolom diktatúry. S týmto elementom vo svojich poviedkach relatívne často pracuje. Takisto nám prostredníctvom diela prezentuje určitú nádej na nový život. Ten sa však nenachádza v Argentíne, ale v Španielsku.

Okrem priameho zamerania sa na Bruzzoneho dielo, sme v práci zmienili aj samotnú vojenskú diktatúru a stručne si spomenuli zopár ďalších diel, ktoré sa zaoberajú podobnou tematikou.

Resumen

El objeto principal de este trabajo fue mostrar el impacto de la dictadura militar argentina en la sociedad desde el año 1976 hasta 1983. El trabajo se concentra, sobre todo, en un grupo social específico. A este grupo pertenecen los hijos de los *desaparecidos* – los que desaparecieron durante el terror de siete años.

A esta gente nos la acerca Félix Bruzzone en sus cuentos del libro *76*. Porque él mismo sufrió la pérdida de sus padres por la causa de dictadura, se puede identificar con sus protagonistas y los puede entender. A través de los cuentos intentamos hallar los rasgos comunes de los hijos mencionados, también intentamos entender por qué hacen unas decisiones y acercar su comportamiento. Además de los protagonistas, nos concentramos en la familia más amplia y también en la gente que cría a estos hijos (aunque la mayoría de los protagonistas ya son adultos). Tras el estudio de los cuentos podemos decir con certeza que sobretodo los protagonistas, pero también otros parientes, todavía no están tranquilos y no pueden apartarse del pasado.

El pasado traumático no afecta solo a los individuos sino también unas organizaciones que surgieron por causa de dictadura. HIJOS o Las Madres de la Plaza de Mayo se crearon solo por este terror. La organización de Las Madres de Plaza de Mayo quiere alcanzar la justicia para sus hijos. Por otra parte, HIJOS se ocupan los descendientes de los *desaparecidos*, los unen e intentan que olviden el pasado o por lo menos, lo acepten.

Además de la parte real de la historia argentina, Félix Bruzzone nos muestra también su parte artística que se manifiesta por ejemplo en el uso de simbolismo del agua en algunos cuentos. El agua es probablemente para el autor el símbolo de la dictadura. Con este elemento trabaja bastante frecuentemente en sus cuentos. Mediante su obra nos presenta también cierta esperanza de nueva vida. Esa vida no la encontramos en Argentina, sino en España.

Además del análisis de la obra de Bruzzone, estudiamos de forma resumida propia dictadura militar. También mencionamos brevemente otras obras que tratan el tema similar.

Bibliografía

Primárna literatúra

- BRUZZONE, Félix. *76 + dos nuevos cuentos*. Buenos Aires: Momofuku, 2014

Sekundárna literatúra

- CAMACHO DELGADO, José Manuel. *Sic semper tyrannis. Dictadura, violencia y memoria histórica en la narrativa hispánica*. Madrid: Iberoamericana Vervuert, 2016

- HINGAROVÁ, Vendula. NEMRAVA, Daniel. *Argentina napříč obory: současné pohledy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

- NEMRAVA, Daniel. *Entre el laberinto y el exilio*. Madrid: Verbum, 2013

- ŠTRAUS, František. *Průručný slovník literárnovedných termínov*. Praha: tlač LORCA, 2005

Online zdroje

- ALCOBA, Laura. *La casa de los conejos*. Edhasa: 2008. Dostupné z: <<http://www.teaydeportea.edu.ar/wp-content/uploads/2017/12/La-casa-de-los-conejos.pdf>>

- ARRECHE, Mariano. A 32 años de la caída en combate del comandante Mario Roberto Santucho y de la dirección histórica del PRT-ERP. Centro de documentación de los movimientos armados, 2008. Dostupné z: <<http://www.cedema.org/ver.php?id=2713/>>

- BARTALINI, Carolina. Hacia una lengua de la infancia: experiencia, testimonio y vz en la Casa de conejos de Laura Alcoba y 76 de Félix Bruzzone. *Telar: Revista del Instituto Interdisciplinario de Estudios Latinoamericanos*, 2017. [on-line] Dostupné z: <<http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=6233842/>>

- BASILE, Teresa. El cuerpo en la producción cultural de HIJOS e hijos. *Saga*, 2017, no. 7 [on-line] Dostupné z: <http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.8372/pr.8372.pdf>

- BASILE, Teresa. La orfandad suspendida: la narrativa de Félix Bruzzone. *CELEHIS*. 2016, no. 32. Dostupné z: <http://www.scielo.org.ar/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2313-94632016000200011&lng=es&nrm=iso/>

- BOLAÑO, Roberto. *Llamadas telefónicas*, 1997. Dostupné z: <<https://www.literatura.us/bolano/sensini.html>>

- CARRAL, Andrea Cobas. Una poética de la fuga: la narrativa de Félix Bruzzone en Celina Manzoni. *Poéticas y políticas de la representación en la literatura latinoamericana*. Buenos Aires: Corregidor, 2015, str. 8. Dostupné z: [https://www.academia.edu/19159123/ Una po%C3%A9tica de la fuga la narrativa de F%C3%A9lix Bruzzzone en Celina Manzoni comp. Po%C3%A9ticas y pol%C3%ADticas de la representaci%C3%B3n en la literatura latinoamericana Buenos Aires Corregidor 2015/](https://www.academia.edu/19159123/Una_po%C3%A9tica_de_la_fuga_la_narrativa_de_F%C3%A9lix_Bruzzzone_en_Celina_Manzoni_comp._Po%C3%A9ticas_y_pol%C3%ADticas_de_la_representaci%C3%B3n_en_la_literatura_latinoamericana_Buenos_Aires_Corregidor_2015/)
- CASTELLANOS, Jorge. MARTINEZ, Miguel A. El dictador hispanoamericano como personaje literario. *Latin American research review*. 1981, vol. 16, no. 2. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2503126/>
- DEMA, Pablo Darío. Identidades y desidentificaciones en la literatura y en el cine de los hijos de desaparecidos. Instituto de Formación Docente Continua de Villa Mercedes, 2012, str. 8. Dostupné z: <http://citclot.fahce.unlp.edu.ar/viii-congreso/>
- FEMENÍA, Nora Amalia. GIL, Carlos Ariel. Argentina's Mothers of Plaza de Mayo: The mourning process from junta to democracy. *Feminist studies*. 1987, vol. 13, no. 1, s. 11. Dostupné z: JSTOR, < <https://www.jstor.org/stable/3177832/>>
- GUEMBE, María José. *La experiencia argentina de reparación económica de graves violaciones a los derechos humanos*. Buenos Aires: CELS, 2004. Dostupné z: https://eva.fcs.edu.uy/pluginfile.php/82714/mod_resource/content/0/Guembe.pdf/
- HOLLANDER, Nancy Caro. Women workers and the class struggle: The case of Argentina. *Latin American Perspectives*. 1977, vol. 4, no. ½, Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2633169/>
- LOGIE, Ilse. Más allá del "Paradigma de la memoria"1: La autoficción en la reciente producción posdictatorial argentina. El caso de 76 (Félix Bruzonne). *Revista de estudios hispánicos*. 2015, vol 3, no. 1, s. 75, 82. Dostupné z: http://www.pasavento.com/pdf/05_06_logie.pdf/
- PREMAT, Julio. Bruzonne y el deseo de la literatura. *HeLix-Dossiers zur romanischen Literaturwissenschaft*, 2017, no. 10, s. 217. Dostupné z: [http://\[PDF\]uni-heidelberg.de/](http://[PDF]uni-heidelberg.de/)
- RÚA, Santiago Cueto. HIJOS de víctimas del terrorismo del Estado. Justicia, identidad y memoria en el movimiento de derechos humanos en Argetina 1995-2008. *Historia crítica*, 2010, no. 40., str. 130. Dostupné z: <https://doi.org/10.7440/histcrit40.2010.08/>
- SÁNCHEZ, Mariela. SÁNCHEZ, Mariela. Del 76. España y posmemoria transatlántica en dos cuentos de Félix Bruzzone y en Diario de una Princesa Montonera de Mariana Eva Perez. IX Congreso Internacional Orbis Tertius de Teoría y Crítica Literaria. 2015, str. 3. Dostupné z: http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/trab_eventos/ev.8716/ev.8716.pdf/

- SOMBRA SARAIVA, José Flávio. *Foreign policy and political regime*. Brasília: Instituto Brasileiro de Relações Internacionais, 2003. Dostupné z: <https://books.google.com.ar/books?id=HhUHR63imh8C&lpg=PA198&hl=es&pg=PA198#v=onepage&q&f=false>

- SUTTON, Barbara. NORGAARD, Kari Marie. Cultures o denial: Avoiding knowledge of state violations of human rights in Argentina and the United States. *Sociological Forum*, 2013, vol. 28, no. 3. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/43653894>
-Universidad nacional de San Martín. Dostupné z: <http://revistaanfibia.com/autor/felix-bruzzone-2/>